

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Husitská teologická fakulta

Diplomová práce
Význam přejmenování
The meaning of renaming

Vedoucí Práce:
Mgr. Jiří Beneš, Th.D.

Autor:
Hana, Kramolišová

2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 28.3.2010

Hana Kramolišová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Mgr. Jiřímu Benešovi, Th.D. za pomoc, velmi užitečné rady a pevné nervy při tvorbě této práce.

Anotace

Je zajímavé sledovat, zda, a jak je člověk svým jménem ovlivněn, jak se na něm projeví změna jeho jména. Ve starověku bylo na jméno pohlíženo jinak než dnes, jméno oplývalo mystičnem a bylo bráno jako neoddělitelná součást osobnosti. V biblické době lidé přikládali jménu daleko větší význam, což dokazuje například levirátní zákon, ve kterém šlo mimo jiné o zachování jména zemřelého v Izraeli a tím byla zachována i vzpomínka na něj. Tento příklad je pozitivním dokladem síly jména, ale musíme brát v potaz, že znalost jména dávala člověku také možnost skrze něj druhého uchopit, manipulovat s ním, zneužít ho. Právě toto je možná důvodem, proč ani Bůh nedal člověku poznat své jméno a zůstal pro nás neuchopitelným. Důležitým aktem souvisejícím se jménem bylo také přejmenování, které se vine celým Písmem a podtrhuje neodpíratelnou moc jména. Tato práce se věnuje právě tomuto biblickému fenoménu a snaží se komplexně obsáhnout celou problematiku, která s přejmenováním souvisí.

Klíčová slova

Jméno, pojmenování, přejmenování, změna osobnosti, předurčení, ovlivnění, Bible.

Annotation

It is very interesting to observe how much is man influenced by his name, and how it is change affects him. In the ancient world the name was regarded differently from nowadays. Its dimension was more mystical and it was an inseparable part of one man's personality. In biblical times, people stressed the role of name much more, which can be illustrated on an example of leviratical rule. One of its purpose was to preserve the name and at the same time memory of deceased man in Israel. This example is a positive testimony of the power of name. But we must still keep in mind that acquaintance of concrete name gave another person a possibility to grab, handle or abuse another man through such a knowledge. This might be why the God does not let us know His name and therefore stays hidden and ungraspable to us. Very important act connected to name is renaming. This phenomenon which is present throughout the whole Bible and stresses undeniable power of name. This work is mainly focused on this biblical phenomenon and it tries to cover the whole field of renaming with complexity and coherence.

Keywords

Name, naming, renaming, change of personality, predestination, affection, Bible.

Obsah

1.	Seznam zkratk	6
2.	Úvod	7
3.	Jméno	9
3.1.	Boží jméno	11
3.2.	Ježíš Kristus	12
3.3.	Pojmenování	16
3.4.	Přejmenování	17
4.	Starý zákon	19
4.1.	Iša – Eva	19
4.2.	Abram a Sára – Abraham a Sára	25
4.3.	Hagar - Ketura	34
4.4.	Jákob – Izrael	36
4.5.	Josef – Safenat Paneach	40
4.6.	Benóni – Benjamín	42
4.7.	Hóšea – Jozue	42
4.8.	Noemi – Mara	44
4.9.	Elchánan – David	46
4.10.	Aravna – Ornán	48
4.11.	Abijám – Abijáš	49
4.12.	Azarjáš – Uzijáš	50
4.13.	Eljakím – Jójakím	51
4.14.	Matanjáš – Sidkijáš	52
5.	Nový zákon	53
5.1.	Šimon – Petr	53
5.2.	Saul – Pavel	54
6.	Závěr	56
7.	Seznam použité literatury	59
8.	Seznam příloh	61

1. Seznam zkratek

Citace z Bible pocházejí z Českého ekumenického překladu Bible.

<i>Gn</i> - První Mojžíšova (Genesis)	<i>Sk</i> - Skutky apoštolů
<i>Ex</i> - Druhá Mojžíšova (Exodus)	<i>Ř</i> - Římanům
<i>Lv</i> - Třetí Mojžíšova (Leviticus)	<i>1K</i> - První list Korintským
<i>Nu</i> - Čtvrtá Mojžíšova (Numeri)	<i>2K</i> - Druhý list Korintským
<i>Dt</i> - Pátá Mojžíšova (Deuteronomium)	<i>Ga</i> - Galatským
<i>Joz</i> - Jozue	<i>Ef</i> - Efezským
<i>Sd</i> - Soudců	<i>F</i> - Filipským
<i>Rt</i> - Rút	<i>Ko</i> - Koloským
<i>1S</i> - První Samuelova	<i>1Te</i> - První list Tesalonickým
<i>2S</i> - Druhá Samuelova	<i>2Te</i> - Druhý list Tesalonickým
<i>1Kr</i> - První královská	<i>1Tm</i> - První list Timoteovi
<i>2Kr</i> - Druhá královská	<i>2Tm</i> - Druhý list Timoteovi
<i>1Pa</i> - První paralipomenon (První letopisů)	<i>Tt</i> - Titovi
<i>2Pa</i> - Druhá paralipomenon (Druhá letopisů)	<i>Fm</i> - Filemonovi
<i>Ezd</i> - Ezdráš	<i>Žd</i> - Židům
<i>Neh</i> - Nehemjáš	<i>Jk</i> - List Jakubův
<i>Est</i> - Ester	<i>1P</i> - První list Petrův
<i>Jb</i> - Jób	<i>2P</i> - Druhý list Petrův
<i>Ž</i> - Žalmy	<i>1J</i> - První list Janův
<i>Př</i> - Přísloví	<i>2J</i> - Druhý list Janův
<i>Kaz</i> - Kazatel	<i>3J</i> - Třetí list Janův
<i>Pís</i> - Píseň písní	<i>Ju</i> - List Judův
<i>Iz</i> - Izajáš	<i>Zj</i> - Zjevení Janovo
<i>Jr</i> - Jeremjáš	
<i>Pl</i> - Pláč	
<i>Ez</i> - Ezechiel	
<i>Da</i> - Daniel	
<i>Oz</i> - Ozeáš	
<i>Jl</i> - Jóel	
<i>Am</i> - Ámos	
<i>Abd</i> - Abdiáš	
<i>Jon</i> - Jonáš	
<i>Mi</i> - Micheáš	
<i>Na</i> - Nahum	
<i>Abk</i> - Abakuk	
<i>Sf</i> - Sofonjáš	
<i>Ag</i> - Ageus	
<i>Za</i> - Zacharjáš	
<i>Mal</i> - Malachiáš	
<i>Mt</i> - Matouš	
<i>Mk</i> - Marek	
<i>L</i> - Lukáš	
<i>J</i> - Jan	

2. Úvod

Potřeba oslovit své přátele, rodinu i nepřátele dala vzniknout pro nás něčemu tak samozřejmému jako je jméno. Pomineme-li oslovování primitivní řečí za pomoci zájmen či citoslovcí, používala se nejdříve jména, která popisovala vzhled člověka, nějaký jeho výrazný povahový rys, nebo například jeho povolání. Ve starověkém Římě se k oslovování žen někdy používalo také zcela neosobních řadových číslovek, které určovaly pořadí jejich narození. Dalšími oblíbenými jmény byla jména obsahující názvy květin nebo zvířat. Tato jména byla první, která člověk k označení a popisu dalších osob používal. Později začala být oblíbená jména vyznavačská, nebo jména, skrze která dávali rodiče svým potomkům určitá zaslíbení, nebo jimi vyjadřovali vděk za narození potomka, nebo naději v dobrý život jejich dítěte.

Z něčeho tak jednoduchého a obyčejného jako je pojmenování člověka se dnes stala pomalu módní záležitost. Rodiče dnes kladou důraz spíše na zajímavost a neobvyklost jména, než na jeho původní význam, kterým se nejvíce zabývaly starověké civilizace. Samozřejmě i tam používali jména, která se jim prostě „jen“ líbila, ale i při použití jmen květin a zvířat už byl většinou brán v potaz nějaký hlubší význam, který v tomto případě zahrnoval vlastnosti a symboliku rostlin a živočichů.

Ve starověku byla velmi oblíbená také jména vyznavačská, která o svém nositeli vypovídala jako o vyznavači určitého boha, nebo božstva. Taková jména byla častá také v Izraeli, kde bylo jméno považováno za dar, za součást lidské podstaty, součást identity člověka. Jméno už nebylo pouhým oslovením, ale bylo-li známo, mohlo být také zneužito. Tento starověký strašák ze zneužití jména je obsažen v celé historii. Dokonce i přejmenování, které je obsaženo v celé Bibli se objevuje i dnes, ale dnes je většinou nazýváno uměleckým pseudonymem, nebo se používá při potřebě změny identity. Původní přejmenování popsané v Písmu, při kterém dochází ke změně identity člověka na základě jeho vlastních činů, tak dnes získalo zcela opačný ráz.

V následujících kapitolách se budu věnovat tématu přejmenování. V mnoha příbězích je přejmenování pouze letmo zmíněným faktem a je pouze na čtenáři, jak se k tomuto faktu postaví. V některých příbězích dokonce ani není zcela jisté, zda k přejmenování opravdu došlo a verše, které vypadají, jako že do příběhu vůbec nepatří, při bližším prozkoumání uvedou známý příběh do zcela nového světla.

Při psaní práce budu postupovat nejdříve od stručného převyprávění příběhu přejmenované osoby a budu se snažit zdůraznit verše, které mi připadají v kontextu s přejmenováním důležité. Myslím si totiž, že alespoň stručná znalost celého příběhu je k pochopení aktu

prejmenování velmi důležitá a právě na pozadí známého biblického příběhu se nejlépe ukáže, zda přejmenováním opravdu došlo k osobnímu přerodu, nebo ke změně v chování přejmenované osoby. Takto postupně odkryji všechny důvody a také důsledky přejmenování a budu se snažit najít společné rysy přejmenování ve všech prozkoumávaných příbězích. Cílem mé práce tedy bude nastínit, proč k přejmenování došlo, kdo přejmenovával, z jakých důvodů a jaký vliv tento akt na danou osobu měl.

3. Jméno

Staré egyptské přísloví říká: „*Ten žije, jehož jméno se vyslovuje.*“¹ A podle mého názoru tento citát přesně vystihuje pohled starověkého člověka na jméno. U národů starého Orientu byla jména nerozlučně spjatá se svým nositelem a měla většinou symbolický význam. Jméno často vyjadřovalo budoucí činnost člověka a také připomínalo jeho poslání. Heller v předmluvě k Výkladovému slovníku biblických jmen² říká, že pro starověkého člověka bylo jméno znamením, šifrou povahy nositele a dokonce prý až věštbou o tom, koho máme před sebou. A odkazuje zde také na latinské úsloví *nomen-omen*³, kterým vše výše zmíněné jen potvrzuje.

Důležité je, ale také poznamenat to, že zajisté ve starověku, stejně jako dnes, dávali lidé častokrát dítěti jen jméno, které se jim líbilo, nebo potomka pojmenovali po svém příbuzném⁴. Existuje proto možnost, že jsou biblická jména přeceňována a jsou hledány nejrůznější symboly i tam, kde třeba žádné nejsou, ale zde se právě ukazuje první podstatný rozdíl mezi pojmenováním a přejmenováním, kterému se budu ve své práci věnovat podrobněji v dalších kapitolách. Ačkoliv mohou být biblická jména přeceňována, není nejmenších pochyb o tom, že pohled na jméno ve starověku byl odlišný od toho našeho a musíme proto počítat s tím, že byla dětem dáвана jména, která měla souviset s jejich budoucím životem a do jisté míry ho také ovlivňovat. Proto tato jména nesmíme ani zlehčovat a při čtení Bible být opravdu důslední.

To, že má jméno v Bibli velký význam, jen potvrzuje již první kapitola knihy Genesis, kde je jméno jakýmsi dovršením samotného stvoření. Bůh dal jméno všemu stvořenému Gn1,3-10: „*I řekl Bůh: „Bud' světlo!“ A bylo světlo. Viděl, že světlo je dobré, a oddělil světlo od tmy. Světlo nazval Bůh dnem a tmou nazval nocí. Byl večer a bylo jitro, den první. I řekl Bůh: „Bud' klenba uprostřed vod a odděluj vody od vod!“ Učinil klenbu a oddělil vody pod klenbou od vod nad klenbou. A stalo se tak. Klenbu nazval Bůh nebem. Byl večer a bylo jitro, den druhý. I řekl Bůh: „Nahromad'te se vody pod nebem na jedno místo a ukaž se souš!“ A stalo se tak. Souš nazval Bůh zemí a nahromaděné vody nazval moři. Viděl, že je to dobré.“* V těchto verších je jasně vidět síla pojmenování a moc s ním spojená. Nepochybným prvkem vyrovnávání se s mytologií okolních národů je zde dar jména. Dává ho jediný Bůh, a proto

¹ LURKER Manfred, Slovník symbolů, Praha, 2005, str. 198, heslo: Jméno.

² HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 7.

³ Jméno je znamení.

⁴ Dodnes mají židé z aškenázské oblasti zvyk pojmenovat dítě po zemřelém prarodiči, nebo jiném příbuzném, zatímco Sefardi považují za projev úcty dát dítěti jméno po žijícím prarodiči.

přírodní božstva hojně uctívaná ve všech okolních národech ztrácí v Izraeli význam. Tím, že Hospodin pojmenoval všechny obávané živly a dokázal tak, že jsou jím stvořeny, degradoval jejich nadpozemskou a nadpřirozenou moc na zcela obyčejnou a jemu podřízenou. Dar pojmenovávat dal Bůh také člověku. Gn 2,19: „*Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je k člověku, aby věděl, jak je nazve. Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve.*“ Adam také pojmenoval ženu jako *išša*, což se v Českém ekumenickém překladu Bible (ČEP) překládá jako mužena⁵ a tímto označením je kladen důraz na rovnost muže a ženy. I když dle mého názoru, bereme-li v potaz to, že pojmenováním má dárce jména pojmenovaného v moci, jako je tomu v prvním biblickém příběhu o stvoření u Hospodina, tak v tomto druhém příběhu je jasně zdůrazněno vyšší postavení muže⁶. Ať už to bereme jako pozůstatek patriarchátu nebo jako sociální důraz té doby muž je zde, z pohledu pojmenování, postaven nad ženu a toto jeho postavení se jen umocní muženiným přejmenováním na Evu (Živá) po prvním hříchu v Gn3,20: „*Člověk svou ženu pojmenoval Eva, protože se stala matkou všech živých.*“ Zde se nabízí otázka, proč Adam svou ženu přejmenoval a co se tímto aktem snažil vyjádřit. Myslím si, že toto jeho počínání lze vysvětlit ztrátou jistoty, kterou měl před prvotním hříchem v Hospodinovi jako svém strážci a zároveň dárce všeho, co k životu potřeboval. Je jasné, že člověk chtěl tuto jistotu zpět. A možná ji částečně našel ve své ženě a vyjádřil to jejím přejmenováním na „*Matku všech živých*“. Eva sice muže svedla k hříchu, který způsobil ztrátu jistoty, ale zároveň byla tou, která mu alespoň částečně Boží podporu mohla zajistit a to početným potomstvem, které bylo symbolem Boží blízkosti a požehnání.⁷

Již v této mojí úvodní kapitole se ukazuje, že problematika jména, pojmenování a potažmo přejmenování je doopravdy komplikovaná a je potřeba se touto problematikou zabývat velmi detailně.

⁵ V Kralickém překladu bible se slovo *išša* překládá jako mužatka, aby vystihli biblický výklad, že žena je vzata z muže. NOVOTNÝ Adolf, *Biblický slovník*, Praha 1992, str. 453, heslo: Mužatka. V anglických překladech (např. King James Version of The English Bible) je použito slovo *woman*, které je na rozdíl od českých překladů obyčejným označením ženy, bez zvláštních důrazů. Ale je pravda, že v anglickém slově *woman*, je slovo muž- *man* obsaženo rovnou, proto zřejmě angličtí překladatelé neměli potřebu toto označení ještě více zdůrazňovat.

⁶ Ale podíváme-li se na Gn2 z jiného úhlu, než je pojmenování dostaneme se ke zcela opačnému závěru. Budeme-li si všimnout hebrejských sloves. Dá se stvořitelský příběh v druhé kapitole Genesis vyložit tak, že muž byl uplácán z hlíny sice jako první, ale žena byla vystavěna jako Chrám z mužova žebra. (V případě vzniku ženy se opravdu používá sloveso, které je typické pro stavbu Jeruzalémského Chrámu (b-n-h), zatímco u muže je sloveso spojené s hrnčířstvím (j-c-r)). Staré židovské přísloví říká, že „*duše muže pochází ze země, zatímco duše ženy z nebe*“. Na základě této citace se také většinou vysvětluje to, proč je v Bibli oslovován vždy muž. Není to proto, že by byla žena méněcenná, ale spíše naopak. Duše ženy pochází z nebe, ona už všechno ví, má v sobě poznání, zatímco muž se to musí všechno teprve dovědět. S ženou je v tomto příběhu zacházeno jako s kultickou osobou, jež je stvořena z o stupeň vyšší hmoty, než je muž.

⁷ Velmi silně je toto mé tvrzení vidět v příběhu zaslíbení potomka u Abrahama a Sárý.

3.1. Boží jméno

Boží jméno je samostatným problémem, kterým se zabývají biblisté již řadu let. V Bibli máme zachycenou jeho písemnou podobu (JHVH), ale výslovnost Božího jména je obestřena tajemstvím. Vyslovovat Boží jméno mohl jen velekněz v Chrámu jedenkrát do roka, v Den smíření. Znalost výslovnosti jména tedy zanikla spolu s posledním veleknězem.

Úcta k tomuto jménu byla tak vysoká, že zvláště po babylonském zajetí už nebylo vůbec vyslovováno. Vůči pohanům se mluvilo spíše o Bohu nebe a země.⁸ Židé z náboženské úcty užívají pro označení Boha jiné hebrejské výrazy,⁹ díky kterým souhlásky JHVH dostaly dříve neexistující punktaci.

Boží jméno zaujímá v Písmu centrální postavení a v určitém smyslu stojí Písmo na zjevení tohoto jména. Praotcům se Hospodin představuje činem, nebo příslibem a později odkazem na své činy, které dokládají jeho jedinečnost. Gn15,7: „*Já jsem Hospodin¹⁰, já jsem tě vyvedl z Kaldejského Uru, abych ti dal do vlastnictví tuto zemi.*“ Gn26,24: „*Já jsem Bůh tvého otce Abrahama. Neboj se, jsem s tebou. Požehnám ti a rozmnožím tvé potomstvo kvůli Abrahamovi, svému služebníku.*“ Mojžíšovi se Hospodin poprvé představil s odkazem na jeho rodnou zemi a náboženské kořeny: Ex3,6: „*Já jsem Bůh tvého otce, Bůh Abrahamův, Bůh Izákův a Bůh Jákobův.*“ Myslím si, že hlavním cílem této formule bylo připomenout Mojžíšovi jeho původ. Další Hospodinův výrok směřem k Mojžíšovi: Ex6,3: „*Ukázal jsem se Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi jako Bůh všemohoucí. Ale své jméno jsem jim nedal poznat.*“ Zase poukazuje na to, že praotcové ještě neznali Hospodina jako Spasitele, ale „jen“ jako Všemohoucího Boha. Ale jeden z vrcholů¹¹ Božího sebezjevení, potažmo sebezakrytí se nachází v Ex3,13-15: „*Avšak Mojžíš Bohu namítl: 'Hle, já přijdu k Izraelcům a řeknu jim: Posílá mě k Vám Bůh vašich otců. Až se mě však zeptají, jaké je jeho jméno, co jim odpovím?' Bůh řekl Mojžíšovi: 'JSEM, KTERÝ JSEM.¹²' A pokračoval: 'Řekni Izraelcům toto: JSEM posílá mě k vám.' Bůh dále Mojžíšovi poručil: 'Řekni Izraelcům toto: Posílá mě k vám Hospodin, Bůh vašich otců, Bůh Abrahamův, Bůh Izákův a Bůh Jákobův. To je navěky mé*

⁸ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 217, heslo: Hospodin.

⁹ Pán- Adonaj, Bůh- Elohim, Jméno- ha-Šem...

¹⁰ „Já jsem Hospodin“ je tzv. formule sebezjevení, která má velký význam a nachází se i v prvním přikázání. Ex20,2: „*Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, já jsem tě vyvedl z Egyptské země, z domu otroctví.*“ Hospodin se zde popisuje vlastním jménem a toto jméno je ve SZ vnímáno vždy jako šifra elementární zkušenosti s Bohem.

¹¹ Za vrchol Božího sebezjevení je považována věta: Já jsem Hospodin. Viz. Poznámka č. 10

¹² Bůh sám sebe označuje jako Ehje ašer ehje= Jsem, který jsem (budu, který budu). A Ježíš v Markově Evangelii sám sebe označuje: Ego ejmi= Já jsem... Odpovídá tak na otázku velekněze, je-li Mesiáš. Myslím si, že je možné toto vyložit jako Ježíšovo doznání se ke svému Otci. Říká: Jsem, Synem svého Otce, jež je, který je. A navíc Hospodin i Ježíš používají stejnou formuli sebezjevení, když mluví sami o sobě a to: „já jsem“. Toto označení naznačuje tajemnou hloubku Ježíšova i Hospodinova bytí, neboť jak píše Wolfgang Trilling ve své knize Hledání historického Ježíše, Praha 1993, str. 138. Toto „jméno“ je současně zjevením i zahalením. Zjevením pro toho, kdo vidí, chápe a věří- zahalením pro toho, kdo vidí a přece nepoznává, slyší, a přece nerozumí.

jméno, jím si mě budou připomínat od pokolení do pokolení.“ Význam Mojžíše v exodu tkví v tom, že pojem sloužící dosud k pouhému označení, byl zjeven nikoli jako titul, byť sebevznešenější, ale jako osobní jméno.¹³ Jak jsem již zmiňovala výše, ve starověku znamenala znalost jména určitou moc nad daným člověkem, potažmo bohem u okolních pohanských národů. Možnost s ním disponovat, uchopit ho. Nabízí se proto otázka, proč se Hospodin takto sebezjevuje Izraeli a dává se tak vlastně všanc. I když si dává jméno sám, představuje jím veškeré pravdivé poznání o sobě a o motivech svého jednání. Boží jméno je v Izraeli svaté, což dokazuje také to, že ho židé nevyslovovali. Svatost jména však dle mého názoru neměla vyvolenému národu bránit v jeho užívání, protože to by ho Hospodin nezjevil, ale měla zabránit jeho zneužívání, jako tomu bylo v okolních národech, kde se boží jména používala k různým magickým praktikám. Zde se jasně ukazuje to, že co platí na člověka a na stvoření se nedá beze zbytku aplikovat na Hospodina. S ním nemůžeme nakládat, jak se nám zlíbí, je neuchopitelný a zjevuje nám jen to, co sám chce. Zjevil nám své jméno jako projev své důvěry k lidem, ale zároveň toto své zjevení zahalil tajemstvím. Těžko říci, zda Izraelci sami někdy věděli, co přesně toto jméno znamená a uměli ho nějak etymologicky vyložit, ale je vcelku jasné, že hlavní je právě projev Boží důvěry a blízkosti. Dal nám své jméno jako šifru svého sebeodevzdání a sebesnižování, ale i přes to je jakákoliv naše výpověď o Bohu nedokonalá, protože Bůh je nepojmenovatelný a nepopsatelný našimi slovy. Profesor Heller ve svých přednáškách tuto skutečnost skvěle popsal slovy: „*Hospodin se snižuje ve svrchovanosti, dává v neuchopitelnosti a zjevuje v nepostižitelnosti.*“

3.2. Ježíš Kristus

Hospodin se nám dal poznat také skrze svého syna Ježíše Krista. Ve SZ prorockých textech je napsáno, že se Mesiáš bude jmenovat Immanuel¹⁴. Iz 7,14: „*Hle, dívka¹⁵ počne a porodí syna a dá mu jméno Immanuel.*“ Dle Adolfa Novotného¹⁶ prorok Izajáš předpovídal narození Immanuele kolem roku 735 př. Kr. V té době se totiž král efraimský spojil s králem syrským proti judskému králi Achazovi, aby ho sesadili a donutili tak Judsko ke společné vzpouře proti Asýrii. Izajáš měl obnovit důvěru v Hospodina a přislíbil narození syna, který „*dovede zavrhnout zlé a volit dobré.*“¹⁷ Vzhledem k mesiášským znakům přislíbeného syna, například

¹³ Nový biblický slovník, Praha 1996, str. 442.

¹⁴ Toto jméno Adolf Novotný ve svém Biblickém slovníku, str.251, heslo: Immanuel. překládá jako „Bůh s námi“.

¹⁵ V Septuagintě hebrejský výraz *almá* přeložili jako panna.

¹⁶ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 251, heslo: Immanuel.

¹⁷ Iz 7, 15

ve verších Iz 11,2¹⁸ a Iz 9,6¹⁹, není divu, že Nový zákon odkazuje na toto proroctví jako na proroctví o Ježíši Kristu. Jedna, pro tuto práci důležitá, věc však v proroctví a v životě Ježíše neseď. A tou je jméno. Proč se Ježíš nejmenoval Immanuel? Pomineme-li skutečnost, že toto proroctví by mělo být vztahováno historicky nejspíš na někoho úplně jiného, může nás v souvislosti s Novým zákonem zajímat, proč Ježíš, jakožto očekávaný mesiáš nedostal jméno, které mu bylo přislíbeno. S touto situací se ve svém evangeliu vyrovnává už Matouš, který jak známo vycházel ze SZ a proroctví Izajášovo znal evidentně velmi dobře. Ve verších Mt 1,21-25: *„Porodí syna a dáš mu jméno Ježíš, neboť on vysvobodí svůj lid z jeho hříchů. To všechno se stalo, aby se splnilo, co řekl Hospodin ústy proroka: 'Hle panna počne a porodí syna a dají mu jméno Immanuel,' to jest přeloženo 'Bůh s námi'. Když se Josef probudil ze spánku, učinil, jak mu přikázal anděl Hospodinův, a přijal svou manželku k sobě. Ale nežili spolu, dokud neporodila syna, a dal mu jméno Ježíš.“* zmiňuje jak proroctví Izajášovo, tak zjevení anděla v Josefově snu. Ale neuvádí na pravou míru, proč bylo najednou vybráno jiné jméno. Matouš umocňoval a kladl důraz na Ježíšovo Mesiášství skrze reflexní citace SZ, které začínaly slovy: *„To se stalo, aby se naplnilo to, co bylo řečeno.“* Snažil se tak dokázat, že významné události Ježíšova života byly předpovězeny a Ježíš naplňuje SZ. A stejně tomu bylo i s jeho jménem. Když už nebyl Ježíš pojmenován jako Immanuel, zapracoval Matouš přesto tento SZ odkaz do jeho příběhu. Jméno Immanuel, které bylo „předpovězeno“ pro Mesiáše se tak stalo spíše rolí nebo Ježíšovým titulem spojeným právě s mesiášskou činností.

Jméno Ježíš je zkrácená forma hebrejského jména Jehošua, což se dá vyložit jako *‘Hospodin je spása’*. Toto jméno bylo tedy dáno dítěti z Nazaretu, jak je řečeno v již zmíněném verši na přímý rozkaz Hospodinův. Dalším dokladem tohoto tvrzení je verš L 1,31: *„Hle, počneš a porodíš syna a dáš mu jméno Ježíš.“* Zde, na rozdíl od předchozího verše, jméno sděluje anděl Marii. Ve jménu je naznačeno, že posláním Ježíše je spása lidstva. Ježíš má tedy naplnit proroctví a Boží záměry mají dojít svého uskutečnění. Prorocká jména ve SZ vyjadřovala, co učiní Hospodin, a ve vztahu k tomuto jednání zaujímal postavení hlasatele či ukazatele. Ježíš je však sám naplněním obsahu vlastního jména.²⁰ K odlišení od jmenovců se používalo označení „Nazaretský“²¹, které zmiňovalo místo Ježíšova původu, nebo jeho stav

¹⁸ *„Na něm spočine duch Hospodinův, duch moudrosti a rozumnosti, duch rady a bohatýrské síly, duch poznání a bázně Hospodinovy.“*

¹⁹ *„Jeho vladařství se rozšíří a pokoj bez konce spočine na trůně Davidově a na jeho království. Upevní a podepře je právem a spravedlností od toho času až navěky.“*

²⁰ Nový biblický slovník, Praha 1996, str. 442, heslo: Jméno.

²¹ Toto označení bylo pro Ježíše dosti hanlivé, protože město Nazaret bylo považováno za město pohanů. A proto to bylo označení, které Ježíšovo mesiášství degradovalo hned na začátku, podle pravověrných Židů z pohanského města totiž nemohl přijít Mesiáš. Mt 21,11: *„Zástupy odpovídaly: To je ten prorok Ježíš z Nazareta v Galileji.“*

(nazorejský)²² označení „syn Davidův“²³, které poukazovalo mimo jiné na královskou linii rodu, ze které měl přijít Mesiáš, ale také jeho nástupce a pokračovatel. Během svého působení získal Ježíš od svých stoupců titul Kristus²⁴, který označuje jeho mesiášskou funkci a je zároveň vyznáním křesťanské církve. Ježíš má velké množství titulů, které mají vyjádřit, kdo je Ježíš Kristus, ale žádný z titulů to nedokáže vyjádřit úplně. Tituly mají svůj SZ význam, který je však nedostatečný v souvislosti s originalitou Ježíšovy osobnosti a jeho působením. Zejména po velikonočních událostech nabývají tituly v mysli učedníků nového významu, v němž se projevuje přesah NZ nad SZ. Oscar Cullmann²⁵ rozdělil Ježíšovy tituly do 4 skupin. Vzhledem k velkému množství titulů se zaměřím jen na ty nejdůležitější a nejpoužívanější, protože je jisté, že problematika titulů s přejmenováním velmi úzce souvisí.

Do první skupiny zahrnul Cullmann tituly vztahující se k pozemskému působení Ježíše. Zde bych ráda zmínila například titul Prorok, protože se tak nazývá jak samotný Ježíš L13,33²⁶, tak i jeho současníci na něj pohlíželi jako na proroka, který volá k pokání s odkazem na království Boží. Místo titulu Prorok by se dal použít také titul Prorokovaný. Během pozemského působení byl Ježíš nejčastěji osloven jako Mistr-Rabbi-Učitel-Didaskale. Těmito tituly bývali označováni učitelé Tóry, což Ježíš bezpochyby byl. U Matouše je takto Ježíš označován pouze od svých nepřátel. Ježíš si toto oslovení nechává líbit, pouze pokud je použito bez hodnotících dodatků. Jeden z nejdůležitějších titulů je Služebník Boží, který vyjadřuje Ježíšovu bezmeznou službu Otci. Je to titul cti a vyznamenání. Tento titul vychází z Iz53²⁷ a ačkoli je velmi důležitým vyznáním a popsáním Ježíšovy víry, tak brzy vymizel z povědomí prvotní církve a křesťanství vůbec. Titul Velekněz už propojuje pozemské i nebeské dílo Kristovo. Tím, že se Ježíš obětuje, stává se zprostředkovatelem nového lidství. Ježíš vstoupil do svého velekněžského chrámu svým sebeobětováním.

²² Nazír byl člověk zasvěcený Bohu. Mohl být v Boží službě jen na nějaký čas, ale i na celý život. Nazírem mohl být muž i žena. Zdržovali se pití vína, zřejmě na protest proti dionýsovským kultům a nestříhali si vlasy, nejspíš kvůli odlišení se od kultů, kde oběť vlasů byla pravidlem. Nazírem byl například Samuel a Jan Křtitel. NOVOTNÝ Adolf, *Biblický slovník*, Praha 1992, str. 478, heslo: Nazarejský. U Ježíše není sporu, že zasvětil svůj život Hospodinu, ale nikde není psáno, že by se celý život vyhýbal pití vína a odmítal si stříhat vlasy. Pouze při ustanovení večeře Páně Mt26,29: „*Pravím vám, že již nebudu pít z tohoto plodu vinné révy až do toho dne, kdy budu s vámi pít kalich nový v království svého Otce.*“ Ježíš se zřiká pití vína a může to být považováno za nazírský slib, ale myslím si, že přízvisko Nazaretský u Ježíše označuje spíš místo jeho narození.

²³ Mk 10,47: „*Když uslyšel, že je to Ježíš Nazaretský, dal se do křiku: Ježíši, Synu Davidův, smiluj se nade mnou.*“ Titul Syn Davidův měl také poukazovat na spojitost s nejoblíbenějším králem Izraele, který Izraeli přinesl klidné a hojné časy. Ježíš jakožto pokračovatel Davidovské linie byl králem konečného času, který přinášel záchranu.

²⁴ Christos= Pomazaný

²⁵ CULLMANN Oscar, *Christologie Nového zákona*, Praha 1976.

²⁶ „*Avšak dnes, zítra o pozítří musím jít svou cestou, neboť není možné, aby prorok zahynul mimo Jeruzalém.*“

²⁷ K doložení důležitosti titulu zde budu citovat alespoň část 53. kapitoly Izajáše: Iz53,11b-12: „*Můj spravedlivý služebník získá spravedlnost mnohým, jejich nepravosti on na sebe vezme, proto mu dám podíl mezi mnohými a s četnými bude dělit kořist za to, že vydal sám sebe na smrt a byl počten mezi nevěrníky.*“

Druhou skupinou jsou tituly, které se vztahují k Ježíšovu budoucímu dílu. Sem patří např. titul Syn Davidův a Kristus-Mesiáš, které jsem již zmiňovala výše. Dále sem patří titul Syn člověka, který je poněkud tajemný. V Ez je toto spojení použito k vyjádření něčí malosti a nevýznamnosti, ale Henochova kniha toto označení používá ve spojení s mesiášskou bytostí. V evangeliích je tento titul používán docela často, ale nikde není vysvětlen, nabízí se proto, že titul vyjadřuje pozemskou lidskou přirozenost Ježíše Krista, oproti titulu Syn Boží. V prvním křesťanském vyznání víry „Ježíš je Pán“ je použito titulu Pán. Toto označení v biblickém světě nebylo pouze zdvořilostní, ale označoval se tak král. Tento titul je spojen se vzkříšením a označením pro Pána Ježíše Krista, skrze kterého se děje dílo Boží. Spasitel-Sóter byl titul rozšířený hlavně v helénistické oblasti. V židovské oblasti rozšířen nebyl, protože by jen opakoval Ježíšovo jméno. Vyjadřuje, že v Ježíšově celoživotním obětování se je spása a tato spása je dokonána na kříži.

Třetí skupinou jsou tituly vztahující se k Ježíšově preexistenci. Sem Cullmann řadí například titul Syn Boží, který odráží Božskou podstatu Ježíše Krista a vyjadřuje jeho vzájemný vztah k Bohu-Otci, kde Otec je vyšší než Syn a Syn reprodukuje aktivitu, která je charakteristická pro Otce. Titul Logos, který se v NZ vyskytuje pouze 2x, má vyjádřit to, že Ježíš přišel ztělesnit jednání samotného Boha. Slovo, které se stalo v Ježíši Kristu tělem, existovalo již před začátkem času a před světem. Jan chce ve svém evangeliu říci, že se skrze Ježíše setkáváme s Bohem.

Ve čtvrté skupině jsou zahrnuty všechny další tituly, jako například dveře, světlo, pastýř.

Každý z titulů označuje pouze určitou část Ježíšova života. Nelze z nich proto zrekonstruovat osobnost Ježíše, pouze se dovídáme o některých viditelných stránkách jeho poslání a působení. Ani pomocí titulů, kterými se označuje samotný Ježíš nelze zrekonstruovat jeho sebepochopení, ale z jeho slov a činů vyplývá, že viděl své vystoupení v souvislosti s přicházejícím Božím královstvím. Tituly se lidé v prvotní církvi snažili Ježíše nějakým způsobem popsat, ale stejně jako je slovy nepopsatelný Bůh, tak je nepopsatelný také jeho Syn. Těmito jmény se můžeme vždy jen přiblížit k pochopení nějaké výrazné Ježíšově vlastnosti, ale žádný titul ho nevystihuje úplně.

V závěru si dovoluji poznamenat osobní, ničím nepodloženou tezi. Vztahovalo-li by se doopravdy Izajášovo proroctví k Ježíšovi, dala by se nejspíše absence jména Immanuel v jeho životě vysvětlit přejmenováním. Skrze proroka mluví Hospodin, v tomto případě je tedy jasné, že si prorok jméno Immanuel nevymyslel, ale bylo mu sděleno Hospodinem, stejně jako později Josefovi u Mt (potažmo Marii u L) bylo andělem sděleno jméno Ježíš.

Anděl je posel Boží, tudíž jen tlumočí Hospodinův záměr. Rozhodl se Hospodin jako Otec pro změnu jména²⁸ svého syna, aby jméno, které jeho syn ponese, přesněji vystihovalo cíl, ke kterému je předurčen?

3.3. Pojmenování

Výsada pojmenovat novorozence hned po narození náležela i ve starověku nejčastěji rodičům. Občas se však stalo, že dítě pojmenoval jiný příbuzný²⁹ nebo zcela cizí člověk. Jako tomu bylo například u Mojžíše, který za své jméno vděčí faraónově dceři, která ho svou služebnou nechala vytáhnout z Nilu, a proto byl pojmenován 'Vytaahující'³⁰. Rodiče si stejně jako dnes mohli vybrat jméno, které se jim jen líbí, nebo dobře zní, ale také jméno, které mělo nějakým způsobem ovlivnit budoucnost dítěte a částečně ho vést a také byly do jména často vkládány určité naděje, které byly s novorozencem spojovány. Občas se také stávalo, že dítě dostalo jméno podle zvláštních událostí, které se udály během jeho narození. Tak například Izák dostal své jméno díky nedůvěře svých rodičů, že v tak pokročilém věku budou mít potomka.³¹ Starozákonní jména jsou často projevem vděčnosti Bohu za narození potomka, proto jsou mnohá z nich složeninami s Božím jménem.³² Příjmení se v biblické době v Izraeli nepoužívala.³³ Pro odlišení osob se stejným jménem se používalo například označení rodiště

²⁸ Pojmenuje-li někoho sám Hospodin, dává tím dle mého názoru jasně najevo, že má s danou osobou zvláštní úmysly a cíle jako je tomu u Ježíše, nebo pojmenuje člověka podle nějaké zvláštní události. Což se stalo u Izáka, který získal jméno na památku matčiny nedůvěry. A když Hospodin někoho přejmenuje, tak poukazuje na zvláštní duševní přerod člověka jako u Jákoba-Izraele.

²⁹ Například v NZ L1,57-63 chtěli příbuzní a sousedé pojmenovat Jana Křtitele po otci Zachariáš, ale Alžběta i Zachariáš si prosadili jméno Jan, které do té doby v rodině nebylo: Tento příběh nám ukazuje hned dvě tradice a to, že v době na přelomu letopočtu bylo zvykem pojmenovat dítě po příbuzných (zde po otci, který byl knězem a darováním stejného jména jeho synovi měl být předurčen také osud Janův) a další tradice vyplývající z tohoto, že jakmile byl Jan pojmenován, všichni se ptali: Čím to dítě bude, vždyť je s ním ruka Hospodinova. Odkazovali tak na navrácení řeči Janovu otci Zachariášovi, což brali jako Boží znamení a také na to, že jelikož jméno Jan v rodině nebylo přítomno, nevěděli, co toto jméno dítěti předurčuje, takže důraz na pojmenování a funkci jména byl v té době také důležitý.

³⁰ Mojžíšovo jméno samozřejmě koresponduje také s jeho budoucím osudem. Protože on nejen, že byl vytažen z Nilu a tím zachráněn samotnou princeznou z nepřátelského lidu, ale sám také vytáhl svůj lid z egyptského područí a tím ho zachránil před asimilací a zkázou.

V egyptštině znamená mose/mesu syn, jméno Mojžíšovo obsahuje hlubokou teologickou zvěst. Ten, jenž byl Hospodinem zachráněn, stává se zachráněním lidu a sinajskou smlouvou zprostředkuje mu nový život. Mojžíš jako prostředník staré smlouvy stává se tak protějškem Krista, prostředníka smlouvy nové.

³¹ Jméno dal Izákovi sám Bůh a mělo jemu i rodičům neustále připomínat Boží všemohoucnost a jejich nedůvěru v ní. Toto jméno se dá přeložit jako Smíšek, nebo 'on se směje' což se dá interpretovat, tak že se buď směje Abraham jakožto šťastný otec, který se dočkal svého vytoženého potomka, nebo On-Hospodin se směje, a tak projevuje svojí radost nad naplněním svého zaslíbení. Také se dá toto jméno přeložit jako: Ona se směje, což jasně poukazuje na Sárinu nedůvěru k Božím slibu. Po pojmenování Izáka se soudě z pokračování příběhu důvěra v Boha doopravdy zvětšila, protože příkaz obětovat zaslíbené dítě chtěl Abraham vyplnit, čímž projevil absolutní víru v dobré skutky a původní Boží slib.

³² Eliáš – Můj Bůh je Hospodin, Samuel – Vyslyšel Bůh.

³³ Na rozdíl od starověkého Říma, kde mívali lidé 3 jména- osobní jméno-praenomen, rodinné jméno- nomen a příjmení- cognomen např. Publius Ovidius Naso. Ženy bývaly ve starověkém Římě často označovány jen řadovou číslovkou. Později mužskými jmény s ženskými koncovkami.

(Ježíš z Nazaretu) nebo se odkázalo na jméno otcovo (Josef syn Davidův) nebo na zaměstnání (celník Matouš).

Úkol dávat jména v Bibli všeobecně souvisí s autoritou a vzájemným postavením pojmenovaného a pojmenovávajícího. Bůh pojmenoval člověka, člověk zvířata, rodiče dávají jména svým dětem a vítězný panovník mohl změnit jméno poraženému králi. Jedinou výjimku tvoří pojmenování ženy, kdy ji muž- *iš*, pojmenuje jako sobě rovnou *išša*.

Význam pojmenování skvěle shrnul ve svém Biblickém slovníku Adolf Novotný. Říká zde, že jméno mělo ve SZ hlubší význam, než má dnes. Znamenalo víc, než jen pouhé pojmenování. Bylo přímo součástí duše, tělem, jímž se duše projevovala. Bylo v něm cosi skutečného, kus podstaty pojmenované osoby. Znamenalo totéž co moc a síla.³⁴ Jméno bylo prostě nedílnou součástí pojmenovaného. Ve SZ je vidět také obliba v rodokmenech, kde se dá vyčíst také to, jaká podstata ze jména předků přechází na potomky. Mohu zde zmínit také levirátní zákon, který měl zajistit, aby jméno muže, který zemřel před tím, než se mu narodil potomek, v Izraeli nezmizelo. Protože: „Člověk může zemřít, ale jeho podstata zůstává v jeho jménu.“³⁵

3.4. Přejmenování

Přejmenováním, na rozdíl od pojmenování, dostává člověk jméno, které má doopravdy ovlivnit jeho další činnost. Uzavřít jednu životní kapitolu a nasměrovat přejmenovaného na novou životní cestu. Dostat nové jméno znamenalo získat novou moc nebo nové požehnání, jako tomu bylo například u Abrahama, který přejmenováním získal zaslíbení syna. Ale také mohlo přejmenování znamenat ztrátu moci a změnit tak postavení přejmenovaného člověka, jako tomu bylo u poražených králů³⁶.

Nové jméno dává v Bibli člověku Bůh jako je tomu u Jáкова, kdy byl po zápasu s andělem-Bohem přejmenován na Izrael. Nebo přejmenovává rodinný příslušník. Toto se stalo u posledního z Jákových synů, kterého Ráchel když po porodu umírala, pojmenovala Ben-oni (Syn mého zmaru), ale Jákob ho přejmenoval na Ben-jamín (Syn zdaru). Při přejmenování *Išša* na Evu, přejmenovává osoba blízká. A v příběhu o Noemi v knize Rút se přejmenovala dokonce sama Noemi na Mara. U některých přejmenování nám není zcela jasné, za jakých okolností k němu došlo a zda se vůbec jedná o stejnou osobu, ale v takové situaci se badatelé přiklání k výkladu, který je rabíny považován za tradiční. Zde mám na mysli příběh o Hagar,

³⁴ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 299, heslo: Jméno.

³⁵ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 299, heslo: Jméno.

³⁶ 2Kr23,34: „*Farao Něko dosadil za krále Eljakíma, syna Jóšijášova, místo jeho otce Jóšijáše a změnil mu jméno na Jójakím.*“

která se podle talmudického výkladu, v Bibli objevuje ještě pod jménem Ketúra. V NZ přejmenovává Ježíš Kristus Šimona na Petra. Jaký přesně význam má pro člověka přejmenování, proč je mu uděleno a kým je mu uděleno, se nedá obecně shrnout a je potřeba se věnovat jednotlivým přejmenovaným osobám samostatně a vyvodit individuální závěr pro každou z nich, protože je přejmenování často doprovázeno něčím specifickým pro konkrétního člověka. Například u Jákovova přejmenování dochází k pohmoždění kyčle na znamení zápasu s Bohem.

4. Starý zákon

Ve starozákonních textech je jméno, přejmenování a pojmenování zdůrazňováno mnohem více než v knihách novozákonních. To ovšem neznamená, že by se v NZ době na jména a přejmenování kladl menší důraz. Jisté ale je, že fenomén přejmenování, mohu-li to tak nazvat nacházíme v pozdějších knihách stále méně často. I když mnoho jmen v Bibli není přímo vykládáno a mohlo by se na první pohled zdát, že nemají hlubší smysl, po důkladnějším rozboru zjistíme, že je v textu na jméno mnoho zřetelných narážek, například v podobě opakování slovního kořene, ze kterého je jméno odvozeno, nebo v různých fonetických a grafických náznacích a slovních hříčkách. Jako příklad uvedu příběh o Jákobovi, který překročil potok Jabok³⁷. Jméno má často v biblických příbězích také souvislost s příběhem a údělem nositele. Nejvýraznější je to u Jóba, což znamená „Ohrožený nepřítelem“ a podle profesora Hellera je dokonce celá kniha Jób symbolická a celý spis je vlastně jakousi ilustrací jména hlavní postavy. Všechna jména ať už lidská nebo místní mají symbolický význam a nesou tedy teologickou zvěst celé knihy.

Myslím si, že mohu říci, že jméno a přejmenování v biblických příbězích, a to zejména v příbězích starozákonních, zdůrazňují a zvětšují význam teologické zvěsti daného příběhu a možná jsou klíčem k pochopení celého příběhu. Jména měla velký význam, ať už šlo o počáteční vyrovnávání se s nebezpečím asimilace s okolními národy nebo o pozdější náboženské a politické problémy uvnitř samotného vyvoleného národa³⁸.

4.1. Iša – Eva

Příběh Evy se nachází v prvních 4 kapitolách knihy Genesis. První zmínka o ní je v 1.kapitole Genesis ve 27.verši: „*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.*“³⁹ Zde je pro označení muže a ženy použito slov *zachar* a *nekeva*. Tato slova se používají pro mužské a ženské pohlaví, doslova znamenají samec a samice. V tomto verši je silný důraz na jednotu všech stvořených věcí v Bohu. Terezie Dubinová v této souvislosti zmiňuje knihu Zohar, kde se k tomuto verši říká: „*Způsobem, jakým bylo stvořeno nebe a země, byl stvořen také člověk. V každém stvoření je*

³⁷ Toto symbolické překročení potoku Jábok, jehož jméno má stejné souhlásky jako jméno Jákobovo předchází zápasu s Bohem a Jákobovu přejmenování. Jákob tedy překročil své jméno, překročil svou podstatu a vynutil si tak své přejmenování.

³⁸ Zde mám na mysli hlavně knihu Soudců a knihy Královské a Proroky, kde je kladen velký důraz na jména jednotlivých soudců, králů a proroků a je v nich častokrát zdůrazněna ochrana Hospodínova.

³⁹ K první zmínce o stvoření ženy se váže názor, že první ženou nebyla Eva, ale Lilit o které se zde zmíním jen okrajově na konci této kapitoly.

*mužské a ženské: co neobsahuje jak mužský, tak ženský prvek není pravdivé a správné.*⁴⁰ V druhé kapitole Genesis je o Evě zmínka ve 22-23. verši: „*A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu. Člověk zvolal: Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženou se nazývá, vždyť z muže vzata jest.*“ Eva zde není nazvána „samičkou“, ale ženou⁴¹, v tomto verši dochází k prvnímu pojmenování Evy. V ČEP je výstižně použito slovo „mužena“, které podporuje verš Gn1,27 a v něm nastíněnou jednotu stvořených věcí. Obecně přijímaný názor, který jako první vyslovil ve svých přednáškách prof. Bič, že dávat někomu jméno, znamená mít nad ním určitou moc. Proto v tomto příběhu nemusíme brát doslovně. Myšlenka nadřazenosti se sice ukazuje hned v následujícím příběhu o stromu poznání, kde nejchytřejší zvíře- had⁴² nabádal ženu k ochutnání plodu ze stromu poznání, ale až do prvotního hříchu jsou muž a žena bráni jako sobě rovní. Had na to jde opravdu chytře, protože s Evou vede rozhovor a předkládá jí klamnou informaci o tom, že jim Bůh zakázal jíst ze všech plodů v zahradě. Žena však tuto informaci popírá a uvádí na pravou míru s tím, že ze stromů v zahradě jíst mohou, ale ze stromu, který je uprostřed zahrady jíst nesmí, neboť by zemřeli. Ve 3. kapitole žena poprvé promluvila. Had ji však ujistil, že to, co řekl Bůh o stromu poznání, není pravda a žena mu uvěřila. V 6. verši je přímo napsáno: „*Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní*⁴³, *a on též jedl.*“ V následujícím verši je dáno za pravdu hadovi, protože muž ani žena nezemřeli⁴⁴, ale je

⁴⁰ DUBINOVÁ Terezie, *Ženy v Bibli, ženy dnes*, Praha 2008, str. 27.

⁴¹ Hebrejsky *išša*

⁴² Had je v mytologii velmi častým symbolem. Zajímavé je, že má jak negativní, tak i pozitivní úlohu a vlastnosti. Zatímco australské kmeny uznávají hada jako tvůrce světa a v Indii je had strážcem životní energie, v tomto příběhu o stvoření představuje spíše ohrožení a je strůjcem selhání člověka. V pozdější době je had v naší kultuře symbolem hříšného světa, právě kvůli biblické interpretaci, kde se např. v knize Zjevení objevuje onen had z ráje ještě jednou, tentokrát však jako velký rudý drak, který svádí celý svět. Je však zároveň považován za symbol chytrosti a v souvislosti s příběhem o stvoření až vychytralosti. Mt 10,16: „*Hle, já vás posílám jako ovce mezi vlky, buďte tedy obezřetní jako hadi a bezelstní jako holubice.*“ V tomto verši nejspíš Ježíš poukazuje na jejich plachost a obezřetnost. Častý je také obraz hada, jako symbolu plodnosti a života. Takto byl had uctíván jako božstvo v Egyptě. A v souvislosti se svlékáním kůže je pokládán také za symbol regenerace a zdraví. Odtud také pochází medicínský symbol. LURKER Manfred, *Slovník symbolů*, Praha 2005, str. 142-143, heslo: Had. V tomto příběhu však může had také představovat vyrovnávání se s okolními náboženskými vlivy, ve kterých bylo ženské božstvo často spojováno s hadem, jako svým pomocníkem. Zde je však tento vztah degradován.

⁴³ Muž byl se ženou, ale není zde jediná zmínka o tom, že by se zapojil do debaty s hadem, nebo že by ženě odporoval. Je možné, že muž hadovi nerozuměl, nebo během jejich rozhovoru spal, ale zarážející je, že se ani nepozastavil nad tím, že mu žena nabízí něco zakázaného. Každopádně s hadem mluvila žena a k Adamovi se vše dostalo až z druhé ruky, proto má zde Eva před Adamem náskok. Zarážející je, že jelikož je Hospodin pánem všeho stvoření, přesto mu had, který je také stvořen, byl schopen svést člověka k hříchu.

⁴⁴ Tedy alespoň fyzicky, i když by se to dalo nazvat smrtí, protože byli „potrestáni“ k životu v útrapách okolního světa. K životu vně chráněné zahrady Eden, kde měli všeho dostatek a nemuseli se sami o nic starat. Bůh je však potrestal velmi mírně oproti jejich provinění, protože za to, co udělali, měli zemřít a tak se zde ukazuje jasná představa toho, že základní vůlí Boha je život člověka. A had to evidentně věděl. Spočívala snad v tom jeho „chytrost“?

zde psáno, že se jim otevřely oči a poznali, že jsou nazí, proto se opásali fíkovými listy⁴⁵. Po pozření plodu ze stromu poznání na nich nedošlo k žádné fyzické změně, ale došli k určitému duševnímu přerodu. Jak zmiňoval na svých přednáškách Jiří Beneš, došlo u nich ke změně ve vnímání Boha. Ten k nim bezprostředně po jejich „prozření“ mluví, ale nepíše se zde, co jim říká, je možné, že mu nerozuměli, což se dá vyložit jako první znak jejich selhání v naslouchání Bohu. Snaží se před Bohem ukrýt, i když by jim mělo být jasné, že se před ním nikde neskryjí. Dalším defektním jednáním člověka je, že odpovídá na Hospodinovu „řečnickou“ otázku: Kde jsi?. Možná si člověk myslel, že nad ním Bůh ztratil kontrolu, tak o svém činu informoval a sdělil mu, že se bál a že je nahý, čímž na sebe prakticky prozradil, že jedl ze stromu poznání. Na Hospodinovu přímou otázku odpověděl, že ze stromu jedl, protože žena, kterou mu Hospodin dal, aby při něm stála, mu plod nabídla. Čímž vlastně svaluje vinu na samotného Hospodina, protože kdyby mu on nedal ženu, k ničemu takovému by přece nedošlo. Bůh se proto zeptal ženy, co to udělala a ta svedla všechnu vinu na hada, který ji podvedl. Následují známá prokletí hada a Adama, ale pro nás je nejdůležitější prokletí ženy. Gn 3,16: „*Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti v těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.*“ Žena za svůj hřích dostala oproti hadovi a muži docela malé prokletí, které je podle mého názoru hlavně navíc vykoupeno radostí z narozených potomků. Žena proto s kletbou získává i požehnání- dar života. Větší dopad na sociální postavení ženy má druhá část verše, kde je jasně řečeno, že bude žena podřízena muži. Tato podřízenost vrcholí v Gn 3,20: „*Člověk svou ženu pojmenoval Eva, protože se stala matkou všech živých.*“ Samotnému přejmenování se budu věnovat až později. Příběh ženy a muže se vyvíjí dál celkem jasně. Bůh je vyhání ze zahrady, aby se naplnilo jejich prokletí a starali se o sebe sami a také proto, že se bál toho, že neuposlechnou jeho další příkaz a pojedí ze stromu života a budou tak žít na věky.⁴⁶ Dále Evin příběh pokračuje tak, že porodí Adamovi syna Kaina. Což okomentovala slovy: „*Ziskala*

⁴⁵ Fíkovník je strom obývaný démony. Člověk, který ztratil Boha, propadá temným mocnostem smrti. Proto jim Hospodin fíkové listy odebral a nahradil je koženými suknicemi. Bůh tak nejen zastírá jejich nahotu, ale také přikrývá jejich vinu. Je to znamení milosti, kterého se člověku dostalo. V pozadí tohoto činu je představa zástupné oběti. Výklady ke starému zákonu, Praha 1991, str. 39.

⁴⁶ Tato Hospodinova starost je poněkud zarážející. Jak Bůh, který je všemohoucí a všechno stvořené- tedy i muž a žena- jsou mu podřízeni, se může bát toho, že jim nezabrání v pozření zakázaného plodu? Strom poznání je v tomto příběhu považován za něco, co sice člověku „otevřelo“ oči, ale dle mého názoru uzavřelo srdce ve vnímání Boha. A i přes Boží všemohoucnost a přes Boží zákaz člověk z jeho plodů pojedl. Možná to byl Boží záměr, kdy Bůh nastrčil hada, který emotivnější a zvědavější ženě vnukl myšlenku na iracionální porušení příkazu a ta pak tuto myšlenku podstrčila i racionálnějšímu muži. Bůh musel vědět, jak se ti dva zachovají a přesto je příběh napsán tak, že to vypadá jako souhra náhod. Na tomto příběhu je nám jasně ukázáno, co se stane s člověkem, když poruší Boží příkaz. A protože Bůh je milující, tak oba hříšníky ušetřil, ale potrestal. Možná bylo jeho původním záměrem, aby muž a žena okusili také plod ze stromu života a žili tak na věky, ale vzhledem k tomu jaký vliv mělo na jejich jednání už „jen“ ochutnání plodu ze stromu poznání, tento svůj záměr zavrhl. A vyhnal je od stromu života, aby se naplnilo jejich prokletí a nemohli ho porušit.

jsem muže, a tím Hospodina.“ Tato Evina slova vyvolávají mnoho domněnek a komentářů. Podle mého názoru těmito slovy Eva vyjadřuje svou hrdost a sílu. A Umberto Cassuto to interpretoval takto: „Bůh stvořil prvního muže a já jsem stvořila druhého muže...Jsem si s Ním rovna, oba jsme stvořitelé.“⁴⁷ Poté Eva porodila dalšího syna Ábela, ale u něj už žádnou promluvu nepronáší. Jméno Kain se odvozuje od slov se stejným kořenem a to jsou: kovář, kopí a také zpívati žalozpěv. Ábel, je-li toto slovo odvozeno od hebrejského slova *hevel*, znamená vánek, marnost nebo nicota. A možná Eva tímto pojmenováním předznamenala jeho brzkou smrt. Poté následuje příběh bratrovraždy, kde se ještě více objevuje lidská otupělost k vnímání Boha. Je zde jasně zdůrazněno, že všechno zlo pochází z hříchu a jediná možnost k překonání zla je jen v návratu k Bohu. Další zmínka o Evě je až na konci 4. kapitoly ve velmi důležitých verších 25 a 26: „*I poznal opět Adam svou ženu a ta porodila syna a dala mu jméno Šét. Řekla: „Bůh mi vložil do klína jiného potomka místo Ábela, kterého zabil Kain.*“ Šétovi se narodil syn, dal mu jméno Enóš. Tehdy se začalo vzývat jméno Hospodinovo.“ Eva opět komentuje narození syna. Na rozdíl od Kaina, kdy se staví na úroveň Hospodina je v této výpovědi pokornější. Je zde vidět vděk za dalšího potomka, když o toho předešlého přišla a není zde ani stopa po stavění se na Boží úroveň. Smrt syna je pro matku nepochybně otřesný zážitek, tudíž je možné, že tento otřes Evu „vychoval“ a ta poznala hranice mezi lidským a božským. Zajímavý je však postoj k Adamovi, který není zmíněn ani v jedné z výpovědí. Eva řeší stvoření jako záležitost mezi ní a Bohem, nikoli Adamem. Touto výpovědí končí Evin příběh.

Další zmínky o Evě jsou až v NZ. 2Kor.11,3: „*Obávám se však, aby to nebylo tak, jako když had ve své lstivosti oklamal Evu, aby totiž vaše mysl neztratila nevinnost a neodvrátila se od upřímné oddanosti Kristu.*“ Na tomto verši, který má nabádat proti falešným apoštolům, je jasně vidět, jak vnímal Evu apoštol Pavel. Eva soudě dle tohoto jediného verše pro něj byla v jádru nevinná a upřímně milující Boha.

Další a poslední zmínka o ní se nachází v 1Tim.2,13-15: „*Vždyť první byl stvořen Adam a pak Eva. A nebyl to také Adam, kdo byl oklamán, ale žena byla oklamána a dopustila se přestoupení. Spasena bude jako matka, jestliže setrvá ve víře, lásce, svatosti a střízlivosti.*“ Z těchto veršů je cítit silný vliv tehdejšího postavení muže a ženy ve společnosti s odkazem

⁴⁷ DUBINOVÁ Terezie, *Ženy v Bibli, ženy dnes*, Praha 2008, str. 33.

na pořadí ve stvoření a hřích. Ačkoli bych mohla silně polemizovat⁴⁸ o tom, kdo byl a nebyl oklamán a jaký vliv má pořadí ve kterém byl muž a žena stvoření na společenské postavení, není to zde důležité. Tyto verše pouze popisují skutečnost a poučují nás o tehdejších společenských normách.

Samotná postava Evy je sporná. Jak jsem již zmínila, v rabínské literatuře a v židovské tradici se uchytil názor, že v první kapitole Genesis je popsáno stvoření Lilit⁴⁹. Ta byla stvořena jako Adamovi rovná, stejně jako on z prachu země. Adamovi se však znelíbila a Bůh mu stvořil druhou ženu, kterou Adam nazval „mužena“⁵⁰. Já se však v zájmu své práce nebudu zabývat židovskými výklady, ale pouze zmíním o dvojím pojmenování ženy a důsledkům tohoto aktu v jejím příběhu. První pojmenování je v Gn 2,23 a následuje ihned po stvoření ženy z Adamova žebra a po jejím přivedení k muži. Jedna teorie říká, že stvoření z žebra zdůrazňuje rovnost ženy a muže. Říká se: „Bůh nestvořil ženu z mužovy hlavy, aby mu poroučela, ani z jeho nohou, aby byla jeho otrokyní, nýbrž z jeho boku, aby byla blízká jeho srdci.“ Tuto tezi také podporuje exegeze sloves v příběhu o stvoření, kterou jsem zmínila v kapitole „Jméno“ v poznámce č. 6. Podle jiné teorie je však muž ženě v tomto příběhu nadřazen, protože byl stvořen jako první, protože ženu pojmenoval a tím nad ní získal moc, protože žena byla stvořena jen k tomu, aby muži pomáhala atd. Ale tato teorie je spíše odrazem tehdejších společenských norem, než obrazem Božího záměru. V následujících

⁴⁸ Nikde totiž není řečeno, že Eva byla oklamána (kromě jejího svalení vlastní viny na hada), ale spíše by se zde dalo poukázat na její zvědavost a touhu po poznání a vyrovnání se Bohu, která je jasně čitelná i z výše zmíněného pojmenování synů. A také si myslím, že pořadí spíše ukazuje opak, protože Eva byla stvořena jako pomoc, opora a druhá polovička k nedokonalému muži, který neměl sobě rovnou pomoc a potřeboval ji. V první kapitole je popsáno stvoření muže a ženy jako jednorázový akt, zatímco druhá kapitola zdůrazňuje Adamovu samotu a potřebu druhého člověka. Žena muže doplňuje. Nedá se říci kdo z nich má navrch.

⁴⁹ V souboru midrašů Berešit Raba je o stvoření první ženy řečeno to, že Adam viděl, jak je tvořena a znelíbila se mu. Proto mu Bůh stvořil druhou ženu. Při jejím tvoření Adam spal a viděl až výslednou krásnou ženu. DUBINOVÁ Terezie, *Ženy v Bibli, ženy dnes*, Praha 2008, str. 12. Lilit je považována za démonku, která má moc nad malými dětmi.

⁵⁰ Stejný kořen slova jako *išša* má také hebrejské slovo *eš*, které označuje oheň. Ten si Hospodin vybral jako svůj „symbol“, protože se zjevil Mojžíšovi v hořícím keři. Mají-li tato dvě slova nějakou spojitost, není zcela jasné, ale na pozadí symbolu ohně, který je velmi mocný, dostává Evin příběh trochu jiné zabarvení. Budeme-li brát oheň jako moc, která ničí, pak je *išša* „ničitelka“ harmonie mezi člověkem a Bohem, ale pokud je to moc, která dává život, tak *išša* skrze hřích dospěla do stavu, v němž je schopná život dát. Podobně je tomu se slovem *išše*- ohnivá oběť. Oběť má působit na božstvo, aby utvrdilo a rozmnožilo život, nebo vyjadřuje vděk a poděkování. Stejný kořen těchto tří slov proto naznačuje jistou spojitost mezi nimi a muženino ovlivnění těmito slovy. Skrze oheň dospěla k životnímu pádu, ale stejně jako má ohnivá oběť zajistit modlitebníkovi život, tak i ona život dává.

Spojitost se slovem *iš* – muž je zcela zřejmá a zde bych ráda poukázala na podobnost s příběhem Abrahama a Sáry, protože muž stejně jako Sára obsahují ve svém jménu písmeno *jod* a mužena stejně jako Abraham písmeno *hej*. Stejně jako muž patří k ženě, tak i Abraham k Sáře a vložení těchto písmen se poukazuje na jejich spojitost s Hospodinem, protože jsou to písmena z Hospodinova jména (zkratka- Jah).

verších je řečeno, že muž kvůli ženě opustí své rodiče⁵¹, že oba byli nazí, ale nestyděli se⁵². Následuje příběh o neuposlechnutí Božího příkazu. Žena je zde iniciativní a kromě její zvědavosti a touhy po poznání, je tu také poukázáno na její schopnost mluvit s hadem, kterou evidentně přesahovala schopnosti muže. Mohu se jen domnívat, že tato schopnost má mít spíše negativní konotaci, protože schopnost mluvit se zvířaty a kult hada je typický pro okolní národy. Proto si tu dovoluji tvrdit, že v této zmínce je dost možná zmíněno to, že žena je ještě nezralá ve smyslu uposlechnutí Hospodinových příkazů, protože ještě nedospěla z pohanství k bezmezné víře v jednoho Boha. Poté co Eva uposlechla hada- symbol pohanství- a rozdělila se, se svým chotěm o zakázané ovoce, prozřela. Muž a žena měli začít rozlišovat co je dobré a co zlé, ale namísto toho se u nich projevila jistá dis-funkce ve vnímání Boha. Bůh je proklel, ale protože je milující, tak jim zároveň odpustil, což stvrdil darováním kožených suknic. Po prokletí Adam ženu přejmenoval na Evu-Chava⁵³. Po přejmenování dochází k vyhnání ze zahrady Eden a k porodům Eviných synů. Přejmenování zde nastává po hříchu, a proto by se očekávalo, že s přejmenováním nastane v Evině životě nějaká změna. Že bude třeba pokornější a bohabojnější než dosud. Adam ji přejmenováním ponížil⁵⁴. Ačkoli i on sám se dopustil stejného selhání, on přejmenován nebyl. Eva se před přejmenováním chovala nezrale⁵⁵, ale příběh o ní je velmi krátký na to, abychom dospěli k nějakému jednoznačnému závěru. Ovšem budeme-li vnímat hada jako pohanský symbol, který ji svedl, dá se tento příběh interpretovat tak, že žena klopýtla od monoteismu k přírodním božstvům, která byla pro ženy v té době typická. Po přejmenování se Eva jeví jako žena-matka, na niž se naplnilo Boží prokletí. Ale nakolik se změnila její povaha, se nedá dost dobře určit, protože v textu sice už není žádná zmínka o tom, že by inklinovala k jiným božstvům, ani náznakem, ale zase se dostává do popředí typicky ženský povahový rys spojený s rolí matky. Eva byla po porodu

⁵¹ V této souvislosti mne napadá poznámka z Peraša 17 proč se muž uchází o ženu a není tomu opačně. Je to totiž muž, kdo něco ztratil (žebro= svoji část) a proto tuto věc hledá.

⁵² Tato zmínka je v textu proto, aby poukázala na změnu chování před a po sněžení plodu ze stromu poznání.

⁵³ Původ tohoto jména není znám, biblický výklad se přiklání k příbuznosti se slovy chaj, chajim= živý, život, ale to je gramaticky nesprávné. Další interpretace se opírá o aramejské slovo chivia, které znamená had. A Adam tak pojmenoval Evu po jejím svůdci k hříchu. DUBINOVÁ Terezie, Ženy v Bibli, ženy dnes, Praha 2008, str.26.

⁵⁴ Nebo Evu přejmenováním povýšil. Protože ji označil za Matku všech živých, skrze kterou má on sám zajištěn věčný život a to skrze své potomky. V této souvislosti mě jako příklad napadá levirátní zákon, který klade neuvěřitelně silný důraz na setrvání „jména“ ve společnosti. Jde o to, aby na ženatého muže, který zemřel bez potomka, nebylo zapomenuto a umožní se mu to skrze dítě zplozené jeho nejbližším mužským příbuzným, které bude bráno jako potomek zemřelého a skrze které bude jméno i vzpomínka na mrtvého neustále živá.

⁵⁵ Stejně jako Sára.

hrdá na to, že se jí narodil syn⁵⁶, Adam v tu chvíli ustoupil do pozadí a Eva vyjadřovala svými výpověďmi, že je téměř na úrovni Stvořitele. Pokoru ani bohobojnost svým přejmenováním tedy nezískala, ale poté co jí zemřel prostřední syn a její prvorozený byl Bohem zapuzen, alespoň poznala hranice mezi lidským a božským, což se projevilo na její výpovědi po narození jejího třetího syna. Význam přejmenování u Evy tedy zapadá do pozadí ve srovnání s jejím sebepoznáním a osobním růstem v její nové roli matky. Velmi důležité v jejím příběhu je prokletí dané Hospodinem, kde ji odsuzuje k porodním bolestem a touze po svém muži. Eva toto prokletí totiž povýšila na požehnání, protože pro ni byl dar dávat život a připadala si tak sama jako Stvořitel. Eva musela projít osobním přerodem, je na ní vidět růst a dozrávání její osoby, která z úplného zatracení povýšila na ten, pro lidstvo, nejdůležitější post a to je post matky. Nebýt jejího hříchu a troufalosti, kde bychom teď byli? Přílišná dokonalost a pohodlnost vede ke stagnaci lidské osobnosti, proto si stále myslím, že tato Hospodinova zkouška byla pro lidstvo nevyhnutelná, už jen kvůli formování našich srdcí a osobností. Eva je prostě typickým příkladem člověka, který si sám vyšlapal svou cestu, udělal chybu (v tomto případě tu nejhorší možnou ve formě prohřešení se proti Hospodinu), ale i ve svém zatracení a ponížení našel životní smysl a sílu. Přejmenováním se z vyznavačky přírodních božstev stala vyznavačka Hospodinova a z pomocnice se stala matka.

4.2. Abram a Sárj – Abraham a Sára

Příběh Abrama a Sárj je velmi dlouhý, začíná putováním z Uru Kaldejského do Kenaanu a následuje popis nejrůznějších životních situací řízených Hospodinem. Já se však zaměřím hlavně na dvě paralelní vyprávění, v kterých se dle mého názoru nejvíce odráží význam přejmenování.

Na přejmenování se zaměřím z pohledu Sárj, protože v jejím příběhu se tento akt nachází v samotném jeho jádru. První zmínka o ní je v 11. kapitole, o šest kapitol dál (kap. 17) došlo k jejímu přejmenování a o dalších 6 kapitol dál (kap. 23) je popsána její smrt a tedy konec uceleného příběhu. Z této struktury textu usuzuji, že je přejmenování v jejím životě stěžejní bod, od kterého se odvíjí všechno ostatní. Přejmenování Sárj je popsáno v kapitole 17 ve

⁵⁶ Kain jí měl totiž mimo jiné zajistit přízeň u Hospodina, neb bylo řečeno: Gn3,15 „*Mezi tebe a ženu pološím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrtí hlavu a ty jemu rozdrtíš patu.*“ Potomek ženy má zahubit hada a tím vše navrátit do původního stavu. Proto se Eva upne na své potomky, od kterých očekává zajištění přízně u Hospodina, což dosvědčuje také Kainovo jméno. A i tato myšlenka by se dala vyložit jako symbolické vyprávění o boji s náboženstvím okolních národů. Bereme-li stále v úvahu hada jako symbol polyteismu, tak potomek „nezralé“ Evy měl dospět na takovou úroveň, kdy po častých potyčkách, v nichž bude mít rozdrčenou patu, přemůže náboženství okolních zemí tak silně, že jim rozdrtí hlavu a už nebude cizích božstev. Kainovi se to nepovedlo, ale jistá naděje je spojena s Šetovým potomkem Enóšem.

verši 15-16: „*Bůh také Abrahamovi řekl: Svou ženu nebudeš už nazývat Sáráj, její jméno bude Sára, Požehnám ji a dám ti také z ní syna, požehnám ji a stane se matkou pronárodů a vzejdou z ní králové národů.*“

Sáráj byla tedy přejmenována na Sáru. Původní jméno Sin-Reš-Jod mělo osobní význam a je běžně překládáno jako „má paní“ po změně na Sin-Reš-Hej nabylo jméno významu kolektivního. Je překládáno jako Kněžna, matka pronárodů. Kořen Sin-Reš-Hej však také znamená hádat se, bojovat, vést spor, což by mohlo odkazovat na Sárino striktní řešení neshod s Hagar, ke kterým ale docházelo i před přejmenováním.

Já se přikláním k názoru, že se tedy z „obyčejné ženy“ stala Kněžna, to znamená člověk na vyšší kvalitativní úrovni. Hospodin ji přejmenoval, když jí bylo kolem 89 let⁵⁷, což může znamenat, že už měla četné životní zkušenosti a nejspíš právě díky nim byla zrovna v tu chvíli schopna osobního přerodu a plného přijetí Hospodina. Před přejmenováním se Sáráj chovala „nezrale“⁵⁸, ale po něm jako hrdá žena, která ví, co chce a neustupuje ze svých požadavků.

Zajímavý je také pohled na numerickou hodnotu písmen. Jod, které bylo ze Sárájina jména odtrženo má hodnotu čísla 10 a Hej, které jod nahradilo, má hodnotu čísla 5. Druhé Hej do svého jména dostal také Abram, když byl přejmenován na Abrahama. Hej je písmeno, které je obsaženo v Hospodinově jméně dvakrát a častokrát je také samotné Hej v textu označením pro Hospodina. Bůh tedy požehnal Abrahamovi i Sáře a do jejich jména vložil část toho svého, čímž ovlivnil jejich osobnost. Zajímavé je zde srovnání s Ex 20,7: „*Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jména zneužíval.*“ Po přejmenování jsou Abraham i Sára „poznámenáni“ Bohem. Bůh nad nimi drží ochrannou ruku. Oni jsou povinni chovat se jako vyvolení- Bohem poznámenaní a ten, kdo by se proti nim prohřešil, jako by se prohřešil proti jménu Hospodinovu, tedy proti Bohu.⁵⁹

Hej jako odkaz na číslo 5 je také často spojováno s Tórou, je tedy symbolem pro 5 knih Mojžíšových. A právě přidáním tohoto písmenka do jména obou manželů je zdůrazněno, že přejmenováním přijali celé učení Hospodina. V Midraši Genesis Rabba, ve stejné části, kde se řeší Abramova lhostejnost vůči ženám, je zmíněno, že k jeho jménu bylo přidáno „ženské“ písmeno Hej, které je považováno za ženský symbol. Je natolik charakteristické pro jméno ženy, že Hej můžeme interpretovat jako symbol zavedení „ženských“ prvků do Abrahamovy

⁵⁷ Abraham byl přejmenován v 99letech a Sára byla asi o 10let mladší.

⁵⁸ Podobně nezrale jako se chovala Eva před svým přejmenováním. Téměř jakoby obě tyto ženy před přejmenováním nebyly zcela schopny chápat a přijmout Hospodina.

⁵⁹ Hospodin do jmen manželů vložil část toho svého, když usoudil, že jsou schopni dodržovat toto přikázání a být tak příkladem pro ostatní. V následujících paralelních příbězích je také vidět, jak Bůh jedná, když se proti jeho jménu chce chovat někdo neuctivě. Gn 20,18.

povahy- prvků citlivosti, soucitu, milosrdenství a laskavosti.⁶⁰ Z tohoto pohledu můžeme říci, že se Abraham stává citlivějším k věcem, které dříve nebyl schopen plně vnímat.⁶¹

Přejmenování Abrama je popsáno slovy: Gn 17,5: „*Nebudeš se už nazývat Abram, tvé jméno bude Abraham. Určil jsem tě za otce hlučícího davu pronárodů.*“ Jméno Abram je vykládáno jako „Otec je vyvýšen“, přičemž jak zmiňuje prof. Heller⁶² je možné dvojí pojetí výkladu tohoto jména, tedy: „Otec je vyvýšený“, nebo „Otcem je (ten) Vyvýšený“, kde „Vyvýšený“ by byl nejspíše titul nějakého božstva. Přejmenováním na Abrahama (Otec množství) tedy došlo k desakralizaci či odbožštění jména Abram, které bylo v akkadské oblasti běžné, protože v původním jménu se otec vztahuje k nějakému bohu, ale ve jménu Abraham se vztahuje k samotnému nositeli jména.

Přejmenování manželů nastalo při uvedení do Hospodinovy smlouvy s Abramem, která se týkala zaslíbení potomstva a země. Znamením smlouvy se stala obřízka, tedy znamení na těle, které poukazuje na věčnost smlouvy. Přejmenovával zde samotný Hospodin, což poukazuje na to, že sám Hospodin si manžele vyvolil a i přes jejich nedůvěru ve zplození potomka v tak pokročilém věku z nich nechal vzejít zaslíbený národ.

To, zda mělo přejmenování ještě jiný význam než „jen“ potvrzení smlouvy je dle mého názoru nejlépe vidět na dvou paralelních příbězích. Pokusila jsem se zde zjistit, zda u manželů došlo také k osobnímu přerodu a ke změně v jejich chování.

První příběh se nachází na konci 12. kapitoly (přesně 12,10-20) a vypráví o sestoupení Abrama a Sáráj do Egypta.

Tento příběh následuje po popisu Abramova putování Kenaanem a před přejmenováním obou manželů. Ihned v prvním verši příběhu se čtenář dovídá, že zemi, která má být Abramovi dána jako dar od Hospodina, sužuje hlad. A tak dvojici nezbyvá nic jiného, než se uchýlit do Egypta. Egypt byl všeobecně vnímán jako země zla. A zde použité sloveso J-R-D⁶³ může tedy poukazovat na to, že sestupoval do tohoto zla- do podsvětí. Ve verši 11. se o Sáráj dovídáme, že je ženou krásného vzhledu (jfat-mar-e). Říká jí to její manžel, takže na tom není nic až tak zvláštního vzhledem k tomu, že si Sáráj vzal a miluje ji. Ale hned v následujícím

⁶⁰ DREIFUSS Gustav a RIEMEROVÁ Judith, *Abraham - Člověk a symbol*, Praha 2006, str. 52.

⁶¹ Dvojí vyhnání Hagar a Izmaele. Abraham se po přejmenování již neprojevuje tak nezáživně.

⁶² HELLER Jan, *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha, 2003, str. 31-32.

⁶³ J-R-D (Vajered=imperfektum konsekutivní, 3. os., sg, mužského rodu), které znamená sestoupit dolů. A je používáno většinou ve spojení s nějakým špatným počínáním si (jako například v příběhu o Jonášovi, který utíkal od Hospodina). Tudíž čtenář hned v prvním verši příběhu zjistí, že ačkoli se sestoupení do Egypta jeví jako nutná a veskrze pozitivní věc, která Abrama i Sáráj zachrání od hladu, tak je možné, že se tam stane něco s negativním nádechem.

verši toto své „vyznání“ rozšiřuje a vypovídá o svém strachu o život. Přikazuje tedy Sáráj, aby o sobě mluvila jako o jeho sestře a vysvětluje to tím, že se mu díky tomu bude dobře dařit a zůstane naživu. Když tedy Abram přišel (Bet-Vav-Alef) do Egypta, spatřili Egypťané jeho ženu, jak velice je krásná. Z tohoto verše jasně vyplývá, že Sáráj byla zřejmě opravdu velmi hezká žena a jakmile ji uviděla faraonova knížata, vychválila ji faraonovi a Sáráj byla vzata do jeho domu. Není zde jediná zmínka o Abramově nebo Sárájině reakci na tuto situaci, zřejmě s něčím takovým oba počítali, protože o Egypťanech bylo známo, že dávají přednost okamžitému uspokojení svých tužeb po krásných ženách, takže Abram jednal ryze pragmaticky a vzhledem k následujícímu verši, možná i trochu vypočítavě, protože je zde napsáno, že Abramovi bylo díky Sáráj prokazováno mnoho dobrého, takže měl brav, skot, osly, otroky, otrokyně i oslice a velbloudy a on se tomu nikterak nebránil. Ale došlo ke zvratu. Faraonův dům, totiž ranil Hospodin velikými ranami kvůli Abramově ženě Sáráj.

Do této chvíle nebylo zřejmé, jak se k Abramovu chování staví Hospodin, ale nyní to dal jasně najevo. Sáráj je ženou Abrama a vzhledem k tomu, že manželství je vedle Šabatu nejstarším Božím ustanovením (Gn2,21-24) není možné ho porušovat. Bůh trestá faraona za překročení hranic všeobecně platných mezilidských vztahů, za porušení základního etického zákona platného tehdy i dnes, zákona, bez něhož by žádná společnost nemohla dost dobře existovat. Faraon si proto k sobě Abrama zavolá a ptá se ho, proč mu neřekl, že je Sáráj jeho žena, ale tvrdil, že je jeho sestrou. Abramovu odpověď faraonovi však v textu nenajdeme, i když je jasné, že Abram se bál o svůj život, protože kdyby byl Egypťany zabit, nestálo by jim nic v cestě a se Sáráj by si mohli dělat, co by chtěli. Na konci příběhu je napsáno, že faraon vyhostil Abrama i Sáráj se vším co měli a co nabyli za svého pobytu v Egyptě.

Shrnutí: Vypravěč u Sáráj zdůrazňuje její fyzickou přednost, tedy krásu, nikoli její duševní kvality. A i Abram se před přejmenováním staral více o rozšíření majetku, než o pocity své ženy a o to, zda ji ještě někdy vůbec uvidí. Také Hospodin vstupuje do příběhu až poté, co se faraon na Sáráj dopustil hříchu, nejspíš proto, aby zde bylo dostatečně zdůrazněno, že nad párem drží ochrannou ruku, ale také aby se ve čtenáři umocnil pocit zla v Egyptě, kde se neštítí ničeho.

Ve 20. kapitole ve verších 1-18 je popsán velmi podobný příběh.

Tento příběh následuje po přejmenování Abrama a Sáráj a po vylíčení Abrahama jako velmi citlivého člověka bojujícího za záchranu spravedlivých v Sodomě a Gomoře. Manželé dále putovali Kenaanem, až přišli do Geraru⁶⁴. Abraham sám řekl o Sáře, že je to jeho sestra a

⁶⁴ Gerar byla krajina osídlená Pelištejci.

abímelek⁶⁵, král gerarský si ji vzal. O Sárině kráse tu není žádná zmínka, a když se zamyslíme nad tím, že ji v tuto chvíli bylo zhruba kolem 90let, tak je informace, že si vzal abímelek Sáru do svého harému poněkud zarážející. Té noci však přišel k abímelekovi ve snu⁶⁶ Bůh a řekl mu, že kvůli ženě, kterou si vzal, zemře, neboť je provdaná (bulat-baal). Proto se k ní abímelek nepřiblížil a zeptal se Hospodina, zda vybijе pronárod, i když je spravedlivý a řekl, že za vzniklou situaci může Abraham se Sárou, neboť oni sami řekli jeden o druhém, že jsou sourozenci. Bůh abímelekovi odpověděl, že mu sám zabránil, aby se proti němu prohřešil a řekl mu, aby Sáru Abrahamovi vrátil, protože Abraham je prorok a bude se za něj modlit. Brzy ráno pověděl král o svém snu služebníkům a ty pojala velká bázeň (vajiru haanašim meod) J-R-A je doslova bázeň před Hospodinem. Následuje podobná pasáž jako v příběhu s faraonem. Abímelek si nechal Abrahama zavolat a ptal se ho, proč mu něco takového udělal a uvrhl na jeho království takový hřích. Na to samé se ho jinými slovy zeptal ještě jednou (verš 10) a na rozdíl od faraona se dočkal Abrahamova vysvětlení (verš 11-13): „*Řekl jsem si, že na tomto místě určitě není bázeň Boží a že mě kvůli mé ženě zabijí. Ona také vskutku je má sestra, je to dcera mého otce, ale ne dcera mé matky, stala se mou ženou. Když mě bohové (elohim) po odchodu z otcova domu nechali bloudit, řekl jsem jí: 'Prokazuj mi toto milosrdenství: na každém místě, kam přijdeme, říkej o mně, že jsem tvůj bratr'.*“ Opět zde Abraham klade větší důraz na strach ze zabití, než na lásku ke své ženě⁶⁷. Abímelek tedy vzal brav a skot a otroky a služebnice a dal je Abrahamovi společně se Sárou. Nabídl také Abrahamovi, aby se usadil, kdekoli jen bude chtít v jeho zemi. Sáře pak řekl, že dal jejímu bratru tisíc šekelů stříbra, jako zadostiučinění v očích těch, kteří jsou s ní. Na konci příběhu je napsáno, že Abraham se modlil k Bohu a Bůh uzdravil abímeleka i jeho ženu a otrokyně, takže rodily. Hospodin totiž kvůli Sáře uzavřel v abímelekově domě každé lůno.

Tento příběh následuje po Hospodinově slibu, že Sára porodí syna, proto je možné, že neplodnost abímeleka je tu zdůrazněna, aby nebylo pochyb o tom, že Izák je Abrahamův, vzhledem k pokročilému věku obou manželů, ale to je jen moje domněnka. Ihned další verš po skončení tohoto vyprávění totiž říká, že Sára otěhotněla a porodila Abrahamovi syna. Důležité je, že v tomto příběhu je jasně řečeno, co se abímelekovu domu přihodilo, zatímco u faraona bylo řečeno pouze to, že Hospodin ranil jeho dům velikými ranami, ale nevíme přesně

⁶⁵ Abímelek (můj otec je král) je možné, že jde spíše o titul, než o jméno. O abímelekovi je v Abrahamově příběhu ještě jedna zmínka a to na konci 21. kapitoly (verš 22-34), kde je popsána jejich smlouva o území a studni v Beer-šebě (Sedmi-studní, Studně přísahy).

⁶⁶ Ve SZ souvisí sen s představou Boží činnosti. Bůh může snu použít jako svého nástroje a to se právě stalo i ve snu k abímelekovi a ten na základě snu, začal ihned jednat.

⁶⁷ Z tohoto pohledu to vypadá tak, že je Abraham tak trochu sobecký strašpytel, kterému moc nezáleží na tom, co se bude dít s jeho ženou v paláci. Ale v kontextu s ostatními výpověďmi o Abrahamovi jako člověku, který se například nebojí nastavit svůj vlastní život za záchranu synovce Lota z područí élamského krále, nebo se pře s Hospodinem o počtu spravedlivých v Sodomě, to nejde moc dohromady.

jakými. Faraon obdarovával Abrama díky Sáráj, ale když zjistil pravdu, cítil se podveden a vyhostil manžele z Egypta, zatímco abímelekovi se ve snu zjevil Bůh, což se stává pouze vyvoleným, takže tu je ukázáno, že abímelek ač je také z nepřátelského kmene (z kmene Pelištejců) je na kvalitativně vyšší úrovni než faraon. Sáry se ani nedotkl a poté co si s Abrahamem vyříkali jak to doopravdy je, ho obdaroval, povolil mu, aby se usadil v jeho zemi kdekoli chce a ještě dal peníze „pro“ Sáru jako zadostiučinění.

Shrnutí: V tomto příběhu už není kladen důraz na fyzické dispozice Sáry, ale vzhledem k darům, kterými abímelek oba manžele zahrnul, zde můžeme vidět důraz na duševní kvalitu Sáry (která je zdůrazněna zmínkou o 1000 šekelích stříbra jako zadostiučinění, za její pokořování). Důležité je také Abrahamovo vysvětlení tohoto rozporuplného chování. Když se ho ptal faraon, neodpověděl, protože možná nevěděl, proč dělá, to co dělá, ale nyní už byl schopen abímelekovi tváří v tvář sdělit své pohnutky k tomuto chování a také překvapení z toho, že v této zemi objevil bázeň před Hospodinem. Zajímavý je zde symbol snu, skrze který Bůh s abímelekiem komunikuje a zabraňuje mu zhřešit se Sárrou, zatímco v Egyptě zasáhl faraonův dům ranami až po faraonově prohřešení, tady zasahuje před tím, aby nedošlo k ponížení „matky pronárodů“. Důležitá je i poznámka na konci tohoto příběhu, že když se Abraham za uzdravení abímeleka modlil k Bohu, Bůh je uzdravil, z čehož jasně vyplývá, že přejmenováním získal Abraham i jakousi moc nad ostatními národy, kterou předtím neměl.

Tabulka 1 – Rozdíly v kapitolách Gn12 oproti Gn20

	Gn 12, 10-20	Gn 20, 1-18
Důvod odchodu z Kenaanu	hlad v zemi	putování Kenaanem
Hodnocení Sáráj- Sáry	důraz na fyzickou krásu	o kráse není zmínka
Prohřešení panovníka	faraon se dopustil hříchu	hříchu bylo zabráněno pomocí snu
Dary manželům	odměna za hřích	dary pro odpuštění a za ponížení
Proč lhal o vzájemném vztahu?	bez odpovědi	mysleli si, že tam není bázeň před Bohem

Tabulka názorně shrnuje podobnosti a rozdíly obou příběhů. Sára zde vystupuje spíše pasivně. Je kladen důraz na její fyzické dispozice. Abraham se v prvním příběhu projevuje jako sobec, kterému jde spíše o svou vlastní záchranu, než o život Sáry. Ani na otázku položenou faraónem, proč mu lhal o vzájemném vztahu se Sárrou, neznal odpověď. Naproti tomu po přejmenování, poté co do svého jména dostal Hej jakožto ženský prvek a zároveň Hej poukazující na jméno Hospodina, se začal chovat citlivěji k Sáře a dokázal také jasně odpovědět na otázku, proč jednal, tak jak jednal. Zajímavá je také reflexe Hospodinova chování. Ten se v prvním příběhu ozve až po Sárájinu zneuctění a potrestá faraonův dům

velikými ranami, které jsou trvalé. Ale v Geraru Hospodin zabránil tomu, aby se kdokoli zachoval špatně k jeho vyvoleným. Ozve se před tím, než mohlo k ponížení dojít a to skrze sen. Hospodin potrestal abímeleka, ale po Abrahamově modlitbě vzal svůj trest zpět. Po přejmenování je na manžele pohlíženo jako na vyvolené, kteří si však museli projít vším možným příkořím. To však podle hesla „všechno zlé je k něčemu dobré“ zformovalo jejich osobnosti tak, že se mohli právě oni stát Hospodinovými vyvolenými.

Dalším paralelismem je příběh Sáráj a Hagar.

První část se nachází v 16. kapitole. Hagar je v Bibli představena jako Sárájina otrokyně. Nejspíše ji Sáráj dostala při svém pobytu v Egyptě, kde pobývala, když v Kenaanu vypukl hlad. Podle legendy je však Hagar egyptskou princeznou (čemuž by nasvědčovalo její chování), kterou faraon Abramovi a Sáráj dal se slovy, že je lepší být otrokyní v domě Abramově, než princeznou v domě faraona.

Text v 16. kapitole nám sděluje, že Sáráj nemůže otěhotnět⁶⁸ a navrhuje Abramovi, ať počne dítě právě s Hagar. Je jasné, že v Sáráj se musí mísit pocity smutku, beznaděje porodit dítě v tak pokročilém věku, ale také neskonálá láska k Abramovi, který touží po synovi a následníkovi. Sárájino dohazování se zdařilo, Hagar otěhotněla a v tu chvíli se začala k Sáráj chovat povýšeně. Ta si šla stěžovat k Abramovi a ten se zbavil zodpovědnosti tím, že jí řekl, ať s Hagar naloží, jak uzná za vhodné. Sáráj se toho samozřejmě chytla a začala Hagar pokořovat takovým způsobem, že ta od ní utekla a vybrala si, že raději zemře svobodná v poušti než jako otrokyně v Sárájine domě. Ve stepi na cestě do Šúru⁶⁹ ji u pramene vody⁷⁰ nalezl Hospodinův posel a zeptal se jí odkud a kam jde. Hagar mu odpověděla, že prchá od své paní Sáráje, čímž odpověděla na první část otázky- jako správný uprchlík totiž věděla, odkud přichází, ale netušila, kam se má uchýlit. Hospodinův posel jí však řekl 16,9-12: *„Navrať se ke své paní a pokoř se pod její ruku. Velice rozmnožím tvé potomstvo, takže je nebude možno ani spočítat. Hle, jsi těhotná, porодиš syna a dáš mu jméno Izmael, neboť Hospodin tě v tvém pokoření slyšel. Bude to člověk nezkrotný, jeho ruka bude proti všem a ruce všech budou proti němu, bude stát proti všem svým bratrům.“* Tímto jí tedy posílá zpět do služby a předpovídá jí další utrpení. Zároveň jí však přesvědčí tím, že její utrpení bude mít

⁶⁸ Neplodnost je ve SZ považována za největší Boží trest. NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 493, heslo: Neplodný.

⁶⁹ Město na s-v hranici Egypta

⁷⁰ Pramen vody v poušti byl symbolem života, takže tím, že Hagar seděla u pramene, vybrala si možná podvědomě život a ne smrt. DREIFUSS Gustav a RIEMEROVÁ Judith, Abraham - Člověk a symbol, Praha 2006, str. 47.

smysl, neboť porodí syna. Hagar se vrátila a porodila syna Izmaele, když bylo Abramovi 86 let.

Shrnutí: Tato část příběhu nám Sáráj představuje, jako impulzivní a milující ženu, která je pro svého manžela schopna přijmout i jistý způsob „nevěry“, ale záhy si uvědomí svou chybu a začne v ní hlodat pocit křivdy umocněný Hagařiným povýšeným chováním. Jako správná manželka, hledá oporu ve svém choti, který ji ovšem nepříjemně překvapí tím, že se od celé situace distancuje a řekne jí, ať si dělá, co chce. A v této fázi se Sáráj sníží na pozici Egyptanky, tím, že se k ní začne chovat tak, jak se původně ona chovala k ní. Hagar si ale nemá komu ztěžovat a tak se rozhodne pro útěk do neznáma. V Bibli není napsáno, že by Hagar někdo hledal, ale ona se vrátila sama. Dříve bylo normální, že služky rodily děti svým neplodným majitelkám, ale tady není nikde ani zmínka o tom, že Izmael by byl synem Sáráj- jako je tomu například v příběhu o Jákobovi⁷¹. Vždy je tu řečeno pouze to, že je to syn Egyptanky, tedy otrokyně.

V paralelním příběhu, který je ve 21. kapitole je řečeno, že Egyptanka zůstala u Abrahama a Sáry dalších 15 let, než na sebe svou přítomností v rodině upozornil Izák. Narození vytouženého syna rozpoutá konflikt, jenž vede k vyhrocení vztahu mezi oběma ženami, bratry a také mezi otcem a starším synem. Sára se v 21. kapitole ukazuje ve zcela novém světle. Jako popudlivá a žárlivá žena, která naléhá na Abrahama, aby vyhnal Hagar i s Izmaelem, protože se jí nelíbí, jak se Izmael k Izákovi chová. (Možná se zde u Sáry projevil typický mateřský pud, ochránit své dítě od všeho, co mu může nějak ublížit, nebo ho povahově zkažit, ale zároveň zde Sára vyslovuje poněkud odvážný požadavek, když chce po svém manželovi, aby vyhnal svého prvorozeného syna.) Abraham cítí, že nemá sílu syna vyhnat, ale když do děje vstoupí Bůh a řekne mu, aby udělal, co po něm žena chce. Poslušně, ostatně jako vždy, ho poslechne. Abraham, který působí vždy sebejistě, je poddajný pouze ve vztahu k Sáře a Bohu. Cokoli Sára chce, to dostane. To ona mu navrhla spojení s Hagar v situaci, která pro ni vypadala beznadějně. Nečekala už, že bude mít vlastní dítě, ale i když se jí splní její největší přání, přesto stále touží se své otrokyně zbavit. Je také možné, že se společně s Hagar a Izmaelem chtěla zbavit pocitu „podvedení“ ze strany Abrahama, který bez řečí přistoupil na zplození syna s jinou ženou. Do této chvíle totiž měla Sára spory pouze s Hagar, ale po narození Izmaela byla nevěra- i když povolená, zhmotněna a Sáře už neležela v žaludku tolik Hagar jako spíš její syn.

⁷¹ Kde za Rebeku a Léu rodily jejich služky a děti byly brány jako děti Rebeky a Léy.

Shrnutí: K roztržce mezi Sárrou a Hagar došlo při oslavě odstavení Izáka, kde je napsáno, že se Izmael s Izákem směje (mecachek)⁷² nebo se snaží Izáka rozesmát. To Sárrou nadmíru rozčílí a chce Hagar a Izmaele vyhnat. Dle výkladu rabiho Akivy se Izmael snažil Izáka dovést k modloslužbě. Akivův žák rabi Šimon bar Jochaj však svému učiteli protiřečí, protože je podle něj nemyslitelné, že by se Abrahamův syn v domě svého otce oddával modloslužbě⁷³. Ať už slovo mecachek přeložíme jakkoli, nic to nemění na tom, že z Hagar a Izmaela se stávají vyhnanci. Abraham je poprvé v situaci, v níž se nedokáže rozhodnout. Sára jeho syna nazývá „synem otrokyně“ (hama ha zot vet bnah- tuhle služku a jejího syna), zatímco pro něj je to jeho syn, kterého má rád. Nakonec musí Abrahama k jednání pohnout sám Bůh, i když je výsledný stav proti jeho vůli, protože ví, že se dopouští chyby. V textu je napsáno, že za časného jitra (vajaškem) vzal chléb a měch vody a dal je Hagar. Časně ráno je zde možná uvedeno proto, že chtěl, aby se Hagar a Izmael vydali na cestu před svítáním, než jim horko zabrání v chůzi pískem⁷⁴ a také se s nimi možná chtěl rozloučit bez přítomnosti Sáry. Hagar s chlapcem odešla a v této části se jeví jako dokonalá matka, která se nedokáže dívat na utrpení svého syna. V jejích ústech je Izmael (i když už 17 letý) vždy „jeled“ (tedy dítě) zatímco jiní už o něm vypovídají jako o „naar“ (chapci). Když voda v měchu došla, položila Izmaele pod keř, protože se nemohla dívat, jak trpí a rozplakala se. Bůh však neuslyšel její hlas, ale hlas chlapce a Boží posel na Hagar zavolal. Řekl jí, ať pečuje o chlapce, že z něj učiní veliký národ. Bůh jí otevřel oči, ona spatřila studnu s vodou a dala chlapci napít. 21,20-21: *„A Bůh byl s chlapcem. Když vyrostl, usadil se ve stepi a stal se lučištníkem. Usadil se v Páranské stepi a jeho matka mu dala ženu z egyptské země.“*

Vztah Abrahama a Sáry je poněkud rozporuplný, on ji 2x vydává za svou sestru a dává ji tak napospas nějakému králi a ona zase povolí svému muži zplodit syna s jinou ženou, (což byl v té době normální právní akt) ale potom neuvěřitelně žárlí. Sára se nejspíš zdála ukřivděnou a i Abraham v sobě možná pocítil nějakou vinu, že byl nakonec schopný obětovat svého prvorozeného syna lásce ke své ženě a domácímu klidu. Při prvním Hagarině odchodu Abraham nikterak neprotestoval, což by se dalo vyložit tak, že na Hagar mu až tolik nezáleželo a jelikož Izmael se ještě nenarodil, nedocházelo mu, oč jejím odchodem přichází.

⁷² Cade-Chet-Kaf znamená smát se, laskat se, laškovat, dát se do rozpustilého reje, obveselovat, ale zde je použito ve tvaru participia a v ČEP je přeloženo jako pošťavač, tento výraz, je ale poněkud nešťastně zvolen, protože říká, že Izmael někoho popichuje, ale tento význam neodpovídá originálu, který by se dal lépe přeložit, jako že s ním laškuje, pohrává si ve spojitosti se „sexuálně kultickou nevázaností při kultu plodnosti“ Podle tohoto výkladu je Izmael charakterizován jako někdo, kdo chce Izáka využít a zneužít ke zvrácenosti. ŽÁK Vladislav, Na počátku, Praha 1990, str. 179.

⁷³ WIESEL Elie, Příběhy o důvěře, Praha 2001, str. 35.

⁷⁴ WIESEL Elie, Příběhy o důvěře, Praha 2001, str. 35.

Zatímco v druhém příběhu už je nechtěl nechat odejít, protože s Izmaelem strávil 17let a určitě mu bylo proti srsti nechat ho zmizet. Sára však trvala na svém a Bůh její umíněnost podpořil. Je možné, že by Abraham bez Božího zásahu Sáře odolal a Izmael i s Hagar by dále zůstali u něj, ale Bůh se ho snažil uklidnit tím, že i z Izmaela vzejde veliký národ, ale jeho potomstvo bude povoláno z Izáka.

Sára se v této části už nesnižuje (alespoň navenek) na úroveň pohanské otrokyně a vše se snaží vyřešit skrze svého muže, který se s odchodem prvorozeného syna musí sám vnitřně vyrovnat. Bůh svým přesvědčením Abrahama, dává Sáře zapravdu a vlastně je zde naznačeno, že oba chlapci nemohou vyrůst dohromady. Není zde však popsána Sářina reakce na Izmaelův odchod, ale určitě v sobě měla pocit radosti z toho, že po 17letech, kdy měla neustále na očích „nevěru“ svého muže je všechno pryč.

Změna v chování obou manželů před a po přejmenování je celkem zjevná. Oba se chovají vyzráleji a vyrovnaněji, možná i proto, že jim Hospodin splnil, to co slíbil a jejich život tak byl naplněn. Abraham je citlivější a bohabojnější⁷⁵ a Sára sebevědomější a díky zázraku narození syna bezmezně oddána Bohu⁷⁶.

4.3. Hagar - Ketura

Příběh Hagar je stručně vylíčen v předchozí kapitole, proto už ho nebudu znovu opakovat. Poslední zmínka o této egyptské otrokyni se nachází v Gn 21,17, kde k Hagar promluví Boží posel a slíbí jí, že z Izmaele učiní veliký národ⁷⁷. Důkaz tohoto příslibu se nachází v Gn 25,12-18, kde je rodopis Izmaelův. Ve výše zmíněném příběhu však nedošlo k přejmenování otrokyně. Přesto se v souvislosti s příběhem praotce Abrahama objevil názor, že Ketúra, jeho druhá žena, kterou si vzal po smrti Sáry, byla právě egyptská otrokyně Hagar. V Rašiho citaci midraše Berešit Raba je napsáno: „*Ketura- byla to Hagar. Byla pojmenována „Ketura“, protože její činy byly tak líbezné, jako je líbezná vůně kadidla.*“ Dále Raši pokračuje: „*Nebyla pro něho sexuálně nevhodná, neboť neměla sexuální styk s žádným mužem od chvíle, kdy od něho byla odloučena.*“⁷⁸ Raši zde zmiňuje výklad jména Ketúra ve spojení s vůní kadidla.

⁷⁵ Citlivost se projevila hlavně ve snaze zachránit Sodomu a Gomoru, a ve vztahu k Hagar a Izmaelovi, a bohabojnost ve vyhnání prvorozeného syna a v obětování Izáka.

⁷⁶ Sebevědomější je v jednání s manželem a Hagar, a oddanost je zjevná po narození Izáka a splnění zdánlivě nemožného slibu.

⁷⁷ Hagar je jedinou ženou, která dosahuje tohoto „mužského“ práva. Smysl jejího života nabývá jistoty díky příslibu Božího posla, že se z její bolestné osobní existence vyvine kolektivní existence národa. Hagar bylo příslibeno, že Bůh velice rozmnoží její potomstvo a nebude ho možné ani spočítat. Podobný slib dal Hospodin i Abrahamovi, ale tomu kromě nespočetného potomstva zaslíbil také zemi. Hagar a Izmael jsou tedy předurčení k tomu stát se poutníky. DREIFUSS Gustav a RIEMEROVÁ Judith, Abraham - Člověk a symbol, Praha 2006, str. 47-48.

⁷⁸ DUBINOVÁ Terezie, Ženy v Bibli, ženy dnes, Praha 2008, str. 41.

Stejně tak Heller toto jméno překládá „Okouřená kadidlem“, „Zahalená v oblak kadidlového dýmu“, nebo „Obětující kadidlovou obět“⁷⁹. Zatímco jméno Hagar překládá jako: „Ten, který je hostem“⁸⁰. Dle Rašiho je jméno Ketura odvozeno od líbezných činů Hagar. Ta se v biblickém vyprávění opravdu jeví jako dokonalá matka a na mnoha místech je nám dokonce její chování „sympatičtější“ než chování Sáry. V této souvislosti bych zmínila názor Rambana, který se nebojí tvrdit, že utrpení židovského lidu je důsledkem Sárina provinění vůči Hagar.⁸¹ Dokonce i obětování Izáka je považováno jako trest za muka, která si musel vytrpět Izmael.⁸² Z tohoto pohledu to vypadá tak, jakoby jedinou chybou na Hagar byl její egyptský původ. Nikde není zmíněno, že Ketura je opravu Hagar, ani kým a proč byla přejmenována. Řekla bych, že Abraham se neustále zajímal o osud otrokyně a o svého syna. Jeden midraš dokonce popisuje legendu, v níž na svého syna nikdy nepřestal myslet⁸³ a láska otce a syna byla vzájemná, protože na Abrahamově pohřbu byl Izák i Izmael. Z toho usuzují, že spolu byli buď v neustálém kontaktu alespoň na dálku, nebo Izmael spolu se svou matkou Hagar-Katurou bydlel spolu s Abrahamem. Jedná-li se o stejnou ženu, se asi nikdy s naprostou jistotou nedovíme. Zajímavé ovšem je, že se učenci přiklání spíše k názoru, že ano. Proč? Vždyť Egypt byl pro Izrael vždy symbolem utrpení. Možná je zde malý odkaz na to, že i v nepřátelské zemi jsou lidé hodni Hospodinovy pozornosti. Abraham s Keturou zplodil ještě šest synů, ale jak je napsáno v Gn25,5-6: „*Abraham však všechno, co měl, odkázal Izákovi. Synům svých ženin, které měl, dal dary a ještě za svého života je poslal od svého syna Izáka pryč na východ, do země východní.*“ Postava Ketury i osud Hagar je opravdu „zahalen do oblaku kadidlového dýmu“. Možná se otrokyně Hagar opět stala princeznou, ale už ne egyptskou, ale stala se z ní „princezna Ketura“ po boku Abrahama. Láska je nevyzpytatelná, nevybírání si podle národnosti, sociálního postavení ani věku. Z lidského hlediska je takovéto vyvrcholení příběhu nepřijatelnější a nepřitažlivější. A z pohledu zvěsti je vše uvedeno na pravou míru, právě výše zmíněným veršem Gn25,5-6.

⁷⁹ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 408.

⁸⁰ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 154.

⁸¹ WIESEL Elie, Příběhy o důvěře, Praha 2001, str. 38.

⁸² WIESEL Elie, Příběhy o důvěře, Praha 2001, str. 37.

⁸³ Abraham prý k Hagariným bokům při jejím odchodu připevnil těžký měch s vodou, který zanechával stopu, podle níž Abraham mohl najít svého syna. Myslel na něj velmi často a Sáře se to nelíbilo. Po třech letech od zapuzení syna to už Abraham nevydržel a rozhodl se jet za ním. Jel podle stop v písku, až dojel na místo, kde ho uvítala žena jménem Ajisa, Izmaelova moábská žena. Zeptal se jí: „Kde je tvůj muž?“ „Odjel natrhat ovoce a datle.“ „Mám žízeň, jsem hladový, cesta mě vyčerpala,“ řekl Abraham. „Nemohla bys mi dát trochu vody a chléb?“ „Nemám vodu ani chléb,“ odpověděla Ajisa. Abraham jí řekl: Až se tvůj manžel vrátí, řekni, že za ním přijel jeden stařec ze země Kanaan, a tento stařec mu vzkazuje, že práh jeho domu se mu znelíbil.“ Ajisa manželovi vše řekla, ten to pochopil a zapudil ji. Tehdy se Hagar rozhodla, že ho pošle do Egypta, aby si hledal novou manželku. Našel ji, byla to Fatima. Za další tři roky se Abraham znovu vydal za svým synem. Potkal Fatimu a celý rozhovor se opakoval. Jen s tím rozdílem, že Fatima mu nabídla chléb a vodu a Abraham vzkázal synovi: „Ze země Kanaan přijel stařec, jemuž se velmi zalíbil práh tvého domu.“ WIESEL Elie, Příběhy o důvěře, Praha 2001, str. 36.

Došlo-li k nějakému osobnímu přerodu vlivem přejmenování, není možné určit, protože Ketúra není v Bibli popsána jako jednající osoba, ale je zde jen zmíněna jako matka dalších Abrahamových synů, tedy jako žena která prakticky naplňuje Hospodinův slib, rozmnožení Abrahamova potomstva, ale je zde jasně řečeno, že matkou vyvoleného národa není ona, ale Sára. Přejmenování Hagar je tedy sporné. Jedná-li se však o stejnou ženu, tak uzavírá Abrahamův příběh, kde se objevily dvě pramatky. Sára, pramatka vyvoleného národa a Hagar, pramatka všech okolních národů. A došlo tak zároveň k naplnění Hospodinova slibu, který byl dán jak Abrahamovi, tak Hagar. Je jasné, že spíše než Hagarou se text zabývá Abrahamem, kterému se přejmenováním otevřelo srdce, a byl citlivější. Podle toho, co popisují učenci ve zmíněné legendě, se také Abraham po smrti své první ženy Sary zřejmě zachoval. Možná cítil odpovědnost za Saryny činy a za to, že přijal její rozhodnutí vypudit svého prvorozeného syna a právě proto přijal Ketúru- Hagar jako svou ženu, aby tím alespoň částečně odčinil své chování.

4.4. Jákob – Izrael

Jákobův příběh je od začátku do konce poznamenán bojem a touhou po požehnání a prvorozenství, a také bojem o ženy a majetek, který mu právem náleží. Vrcholem jeho příběhu je boj s Bohem a přejmenování.

Ve shrnutí Jákobova příběhu se zaměřím pouze na nejdůležitější okamžiky v jeho životě, které odrážejí jeho osobnost. Už před narozením se Jákob se svým bratrem v břiše matky začali strkat a ta se vyděšená z toho, co jí čeká, šla zeptat Hospodina. Hospodin jí řekl Gn25,23: „*Ve tvém životě jsou dva pronárody. Oba národy se rozejdou, jen co z tebe vyjdou. Jeden národ bude zdatnější než druhý, bezpočetný bude sloužit počtem skrovnějšímu.*“⁸⁴ Hospodin tímto výrokem Rebeky nejspíš vyděsil i uklidnil zároveň. Jákob přichází na svět jako druhorozený syn, ale už při narození držel svého bratra za patu. A s prvním nádechem začíná i jeho boj. Jméno Jákob dostal právě podle držení svého bratra a znamená „Zachycující patu“, nebo „Podrážející (nohy)“⁸⁵ a právě dar tohoto jména ho provází celý jeho život. Jákob je v následujících verších popsán jako muž bezúhonný sídlící ve stanech a ihned po tomto hodnocení následuje příběh o koupi prvorozenství od jeho bratra, což má k bezúhonnosti dost daleko a poukazuje spíše na Jákobovu touhu bratra převýšit a možná také na nějaký jeho

⁸⁴ V ČEP je použito překladu „bezpočetný bude sloužit počtem skrovnějšímu“, ale toto označení je nepřesné vzhledem k tomu, že příslib rozmnožení potomstva byl dán Izraeli. Ve Vulgátě a Septuagintě je tato část verše přeložena jako: „starší bude sloužit mladšímu“. ŽÁK Vladislav, Na počátku, Praha 1990, str. 204. Tomuto znění nasvědčuje i Rebečino další chování, protože ona věděla zcela přesně, kterému se synů bylo zaslíbení adresováno.

⁸⁵ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 233.

skrytý pocit méněcennosti z toho, že není on ten první. Ezau se svého prvorozenství vzdal za trochu jídla a příběh Jákobovy touhy a boje dále graduje. Izák chtěl dát Ezauovi⁸⁶ požehnání, ale Rebeka, která milovala Jákoba, to slyšela a začala jednat (v souladu s Božím zaslíbením). Bezúhonnost Jákoba dostala další trhliny, i když v této části příběhu je popsán spíše jako pasivně jednající syn, který „pouze“ neodporuje lsti své matky. Jákob převlečený do kůží kůzlat a Ezauových šatů, přistoupil k svému slepému otci s jeho oblíbeným pokrmem a se lží. Vydával se za Ezaua, nebál se otci lhát, protože jeho milující matka vzala případné Izákovo zlořečení na sebe. A tato jejich lest vyšla. Jákob dostal tolik vytoužené požehnání Gn 27,28-29: *„Dej ti Bůh z rosy nebes a ze žírnosti země, i hojnost obilí a moštu. Ať ti slouží lidská pokolení, ať se ti klanějí národy. Budeš panovat nad svými bratry a synové tvé matky se ti budou klanět. Kdo prokleje tebe, bude proklet, kdo žehnat bude tobě, sám bude požehnan.“* Toto požehnání se plní od první chvíle. Když Ezau zjistil, že ho Jákob obral i o požehnání, nazval ho Úskočným a zanevřel na něj, čímž na sebe svolal prokletí, které z úst Izáka vyšlo místo požehnání. Jákob musel uprchnout před svým bratrem k Lábanovi, kde se odehrává další boj a to o milovanou Ráchel a o majetek, který za 21let své služby nabyl⁸⁷. Cestu k Lábanovi však poznamenala událost, která o Jákobovi říká zase mnohem víc. Vzhledem k prostředí, ve kterém vyrůstal⁸⁶ nedospěl ani on sám nejspíš úplně k přijetí Hospodina a po snu, ve kterém se mu Bůh zjevil a dal mu zaslíbení, dává mu Jákob namísto pevného slibu pouze slib podmíněčný, že pouze pokud Bůh splní, co slíbil, postaví mu na tomto místě dům Boží. K této události došlo ve městě Lúz (Mandloň). Tento název poukazuje na kultický význam místa, neboť mandloní bylo v poušti málo a tam, kde se stromy nacházely, bylo většinou zbudováno poutní místo. Jákob však toto místo přejmenoval na Bét-el (Dům Boží) a řekl Gn28,20-22: *„Bude-li Bůh se mnou, bude-li mě střežit na cestě, na niž jsem se vydal, dá-li mi chléb k jídlu a šaty k odívání a navrátím-li se v pokoji do domu svého otce, bude mi Hospodin Bohem. Tento kámen, který jsem postavil jako posvátný sloup, stane se domem Božím. A ze všeho, co mi dáš, odvedu ti poctivě desátky.“* Po této události Jákob strávil dlouhé roky u strýce Lábara, který s ním jednal stejně úskočně, jako jednal kdysi Jákob s Izákem a

⁸⁶ Izák chtěl požehnat svému prvorozenému synovi, kterého tolik miloval (Gn25,28). Ezau byl lovec, při lovu dochází k prolévání krve bez dodržování obětních předpisů, loví se na místech, kde působí temné mocnosti (pole) a kde dochází k modlářským pokusům o ovlivnění božstva. ŽÁK Vladislav, Na počátku, Praha 1990, str. 205. Ezau byl z tohoto pohledu už jen popisem získávání obživy označen jako člověk, který netouží po Hospodinovi. To dosvědčil prodejem prvorozenství a sňatkem s chetejkami. Je touto láskou k Ezauovi naznačen také Izákův odklon od Hospodina?

⁸⁷ Jákobovi se u Lábara narodilo 11 synů a dcera, 12. syn se narodil po cestě do zaslíbené země.

Ezauem⁸⁸. Jákob poznal, že je s ním celé dlouhé roky Hospodin a že mu žehná, když se rozhodl k odchodu, Hospodin rozmnožil jeho majetek⁸⁹, ale Lábanovi se tento akt jevil jako další Jákobův úskok. Jákobův odchod provázela celá řada činů. Jákob se bál, že ho Lában nařkne z obohacování se a že ho připraví o jeho ženy, tak odešel tajně a Ráchel ještě vzala svému otci domácí bůžky. Kvůli nim je Lában pronásledoval. V této části příběhu je dle mého názoru zřetelný osobní růst Jákoba ve vztahu k Bohu, protože po Lábanově nařknutí, že mu odcizil domácí bůžky, lze jasně číst mezi řádky, výčitky, že Jákob má přeci vlastního Boha, tak proč potřebuje ještě božstva někoho cizího. A Jákob, aby vyvrátil toto nařčení a ukázal, že věří pouze v Hospodina, který ho po celý pobyt u strýce neopustil, řekl, že u koho Lában najde své bůžky, ten nezůstane naživu. Nevěděl, že je vzala jeho milovaná Ráchel a vystavil jí tak obrovskému nebezpečí, ale ona svého otce přelstila svou ženskou chytrostí- úskokem⁹⁰. Lában s Jákobem uzavřel mír a Jákoba čekala největší životní zkouška- závěr jeho životního boje⁹¹, vyvrcholení touhy po požehnání. On sám tento vrchol viděl nejspíš v setkání se svým bratrem, který k němu zajisté nechoval nejvřelejší city za to vše, co mu Jákob provedl, ale Hospodin mu připravil ještě těžší zkoušku. Poté, co se Jákob připravil na setkání s bratrem, rozdělil rodinu i majetek do dvou táborů, aby byl alespoň jeden tábor ušetřen. Přebrodil s ženami a dětmi potok Jabok a tu s ním v noci někdo zápolil. Není zde přesně řečeno, s kým Jákob vedl ten urputný boj, ani o co ti dva bojují, ale opět se zde projevuje Jákobova touha po požehnání, které si žádá i od neznámého-bezejmenného. Když neznámý viděl, že Jákoba nepřemůže, poranil mu při zápolení kyčelní kloub a řekl mu, ať ho pustí, neboť vzešla jitřenka. Zraněný Jákob se však nevzdal, nepolevil a dožadoval se požehnání s tím, že neznámého nepustí. Bezejmenný se Jákoba zeptal, jak se jmenuje a ten mu odpověděl. Neznámý zde odhaluje svou identitu a říká Jákobovi Gn 32,28: „*Nebudou tě už*

⁸⁸ Úskočné jednání s Izákem a Ezauem mi v Lábanově příběhu připomíná jeho nastrčení starší dcery, aby se vdala jako první, protože tak je to v jejich zemi zvykem. Jákob toužící po mladší Ráchel musel slíbit, že si odpracuje dalších 7 let, aby ji získal. Jákob byl v noci „slepý“, jako jeho otec, když mu dával požehnání. Toho, že dostal jinou ženu, si všiml až ráno při rozednění, Izák procitl po Ezauovu přihlášení se o slíbené požehnání.

⁸⁹ Gn 30, 32-43

⁹⁰ Schovala bůžky do torby na velbloudím sedle, posadila se na ně a otci do očí lhala, že má menstruaci, tudíž je nečistá a Lában se jí proto nemohl dotknout, ani ničeho na čem seděla, aby se také nestal nečistým. V chování Ráchel k Lábanovi je vidět paralelismus k chování Jákoba k Izákovi. Oba lžou, ale Bůh je za to netrestá. A další důležitá věc je, že zde ponižuje domácí bůžky takovým způsobem, že má být čtenáři zcela jasné, že jsou naprosto bezcenné a člověk si s nimi může dělat naprosto, co chce.

⁹¹ Boj se zračí i ve vztahu jeho dvou žen a je jasně vidět na jménech, které ženy dávají svým synům. První začala rodit Lea. Jména svých synů vyjadřovala touhu-boj o lásku Jákoba, kterou si chtěla vydobýt právě skrze syny. Rúben- Hleďte syn, Simeón-Vyslyš (Bůh), Lévi-Přidružitel, Juda-Ten, kdo vzdává chválu. Zoufalá Ráchel nemohla otěhotnět, tak dala Jákobovi svojí služku, která jí zástupně porodila Dana- Obhájce, Neftálí-Vybojovaný. Z těchto jmen je jasné cítit touhu po vlastním potomkovi a projevuje se tu boj s vlastní sestrou. Lea přestala rodit také, tak dala Jákobovi svojí otrokyni a ta jí porodila Gáda- Štěstí, Ašera- Blahoslav. Po Ráchelinu spoléhání se na magii s jablíčky lásky a „prodání“ Jákoba se Lee narodil Isachar-Za mzdu najatý, Zabulón-Zůstávající a dcera Dína. Poté se Hospodin rozvzpomněl i na Ráchel a ta porodila Josefa- Přidej Bůh. Po cestě do Kenaanu se jí narodil další syn, ale po jeho porodu zemřela. Nazvala ho Benóni-Syn mého zmaru, ale Jákob ho přejmenoval na Benjamín-Syn zdaru.

jmenovat Jákob, nýbrž Izrael (to je Zápasí Bůh), neboť jsi jako kníže zápasil s Bohem a s lidmi a obstáls. “ Nebyl by to však Jákob, kdyby se ještě jednou neprojevil jako bojovník a nechtěl se dovědět ještě něco navíc. Možná se chtěl jen ujistit v tom, s kým to bojuje a zeptal se Boha na jméno. Ten však odvětil, proč se na něj ptá, jako by to přeci bylo jasné, vždyť on je Hospodin, Bůh jeho otců a nyní i jeho a požehnal mu. Jákob toto místo nazval Peniel (Tvář Boží), protože řekl Gn 32,31: „*Viděl jsem Boha tváří v tvář a byl mi zachován život.*“ Tento boj a získání požehnání a nového jména je vrchol příběhu Jákoba-Izraele. On i jeho otcové byli podrobeni každému „boji“ s Bohem a všichni tři obstáli⁹². Jákob byl přejmenován na základě statečného boje s každým, kdo mu přišel do cesty, s každým, kdo mu „narušil“ jeho cílevědomou cestu, ale také s Bohem, který ho každou událostí, která ho v životě potkala, formoval k obrazu bohabojného člověka, který je i přes svou „úskočnou“ minulost vzorem pro celý Izrael. A je také důkazem toho, že všechno zlé je pro něco dobré, protože když člověka vede Hospodin, tak se i zdánlivé úskoky, stávají činy potřebnými ke spáse. Přejmenování bylo potvrzeno požehnáním⁹³ a poraněním kyčelního kloubu⁹⁴, tedy znamením na těle. Stejně jako má obřízka připomínat nezrušitelnost smlouvy Abrahama s Bohem, tak to, že Židé dodnes nejedí šlachy při kyčelním kloubu, má připomínat boj Jákoba s Bohem, cílevědomou cestu, která byla stále více ovlivňována vírou v Hospodina, jenž mu žehnal. Zpočátku neznámého bojovníka poznal Jákob sám jako Boha a tímto poznáním došel k požehnání a k největšímu osobnímu přerodu. Byl poznamenán osobním setkáním s Hospodinem a měl na tento boj neustálou památku ve formě kulhavé chůze, kterou způsobovalo fyzické zranění z boje. Před přejmenováním byl Jákob plný emocí a touhy, která ho občas zaslepovala, ale díky Hospodinovu vyvolení, vždy dosáhl dříve nebo později toho, po čem toužil. Po přejmenování Jákob duchovně dospěl, přejmenování je výraz duchovní zralosti. Věděl, že všechny životní „malichernosti“, kterými se do teď zabýval, jsou nic ve srovnání s prozřením, které ho teď potkalo. Získal nový pohled na život, na Boha a v dalších fázích příběhu se chová jako přemýšlivý muž a milující otec. Občas se v něm sice ještě pere ten starý bojovný Jákob, ale nakonec vždy zvítězí Izrael- Bojující Bůh. Snažila jsem se zjistit, zda je Jákob-Izrael podle toho, jak se zrovna projevuje, v následujících verších příběhu také

⁹² Abraham musel dokázat svou pravověrnost a stálost své víry obětováním Izáka a Izák byl hlavním aktérem tohoto činu a i přes to, že si prošel tímto strachem, zůstal věrný Hospodinovi.

⁹³ Požehnání se zde jeví jako Boží přitakání Jákobovým činům. Je tedy možné, že Jákob vidí od začátku věci správně a jde si za nimi, podle Božího záměru. Jeho zdánlivá úskočnost by v tomto světle mohla být spíše interpretována jako dokonalé pochopení svého životního poslání

⁹⁴ Poranění kyčle je fyzickým poznamenáním Jákoba. Jakýmsi označováním, kterého se mu dostalo při nočním boji spolu s přejmenováním a požehnáním.

pojmenováván (viz příloha č. 1)⁹⁵. Po této zkušenosti už se ani nebojí setkat se svým bratrem, protože ví, že nad ním Bůh drží ochrannou ruku a skutečně jejich setkání probíhá velmi přátelsky. Spolu s Ezauem pohřbí Izáka a opět se rozejdou. Dále jsou popsány události v Šekemu a nakonec Jákob prožívá obrovskou bolest, když si myslí, že přišel o svého nejmilovanějšího syna Josefa, ale tuto bolest vystřídá nepředstavitelná radost s opětovného setkání se svým milovaným synem, který je předurčen, aby svého otce a jeho lid zachránil před hladem. Jákobův příběh vrcholí v Egyptě, kde žehná všem svým synům a také synům Josefa. Zde se uzavírá Jákobův život stejným motivem, kterým začal. Žehná mladšímu synovi Josefa s tím, že jeho národ přeroste národ staršího bratra. Jákob-Izrael zemřel a byl pochován v Makpelské jeskyni spolu se svými předky.

4.5. Josef – Safenat Paneach

Josef je podle mého názoru jedna z nejpozitivnějších postav celého Starého zákona.

Josefův příběh je všeobecně známý a proto ho nebudu uvádět celý, ale zaměřím se pouze na Josefovy typické povahové rysy a na události spojené s jeho přejmenováním. V tomto příběhu je častokrát zmiňováno, že se Josefovi daří, protože je s ním Hospodin, proto kamkoli se Josef dostane a na cokoli sáhne, to se mu podaří. Je také obdařen uměním vykládat sny a právě díky tomu se dostane na faraonův dvůr a stane se jeho pravou rukou a tak i člověkem, který zachrání Izrael před hladem. Josef kromě správy země obdrží od faraona také nové jméno⁹⁶ Gn41,45: „*A faraon Josefa pojmenoval Safenat Paneach a dal mu za manželku Asenatu, dceru Potífery, kněze z Ónu. Tak vzešel Josef nad egyptskou zemí jako slunce.*“

V mimo-biblických⁹⁷ příbězích je však Josef vyličen jako poněkud lehkovážný, trochu domýšlivý mladík se sklonem k parádivosti a špehounství, který zmoudří až potom, co si projde těžkými zkouškami v egyptském otroctví.⁹⁸ Zde uvedený popis však patří k mládí a zraní každého člověka a navíc o těchto povahových rysech v Bibli samotné žádné zmínky nejsou. Josef nikdy neudělal nic špatně, vždy se choval bohabojně a byl příkladným následovníkem Hospodina. V jeho životě jakoby se odrážely životní situace, kterými si prošli jeho předci a on je svým opětovným prožíváním jakoby napravuje. V Gn 39,6 je popsán

⁹⁵ Chová-li se impulzivně, nebo když projevuje své city je nazýván Jákobem a chová-li se jako vyzrálý muž, který je bezmezně oddán Bohu, je pojmenován Izrael.

⁹⁶ Přejmenování od faraona je kontrastem k přejmenování jeho otce Jákoba. Toho přejmenoval Hospodin. Možná se faraon snažil vymazat Josefovu identitu, jeho spojení s Hospodinem, ale myslím si, že faraon věděl, že dokud Hospodin Josefovi žehná, bude žehnat i jemu, proto se spíše přiklání k názoru, že šlo o jméno, které mělo Josefa sociálně začlenit do egyptského dvora. Ale podstatné je také zdůraznit, že po přejmenování Josefa k žádné změně v jeho chování nedošlo, zatímco u Jákoba bylo přejmenování potvrzením jeho duchovní zralosti.

⁹⁷ Např. MANN Thomas, Josef a bratři jeho I., Praha 1959.

⁹⁸ KUBÁČOVI Vladimír a Jindřiška, Znamení smlouvy, Praha 1983, str. 93.

podobnými slovy jako jeho matka Ráchel. Byl to muž krásného vzhledu a postavy. Se svým otcem Jákobem má zase podobný osud v tom, že otec i syn opustili svou zemi jako vyhnanci a trávili mnoho let mimo ni, ale zatímco Jákob svou rodinu „pouze“ přivede zpět do země zaslíbené, Josef byl předurčen k záchraně celé své rodiny, skrze zlo, které na něm bylo spácháno. Další spojnice v jejich životech je setkání se svými bratry, kdy Jákob s Ezauem se po pohřbu otce opět rozejdou, ale Josef se o své bratry postará a naplní tím příkaz „být strážcem svého bratra“ (Gn4,9). S Abrahamem má společné manželství s Egyptáňkou-budeme-li brát v potaz, že Abrahamova druhá žena Kátúra byla vlastně Hagar. A s Izákem, svým dědem má společnou touhu po tom, aby byl požehnan jeho prvorozený syn, ale stejně jako Izákovi se mu to nesplní. Josef se před i po přejmenování chová stejně. Nezáleží u něj ani na věku, protože od začátku příběhu se chová velmi moudře. Je přemýšlivý a citlivý, díky čemuž také získá oblibu v Egyptě.

Jméno Josef znamená „Ať (Hospodin) přidá“ a je vykládáno v souvislosti s příběhem Ráchel a jejího zoufalého boje o potomky. Na místo, aby po narození svého prvního syna projevila radost z jeho narození, tak se v jeho jménu projevil právě zmíněný boj s její sestrou o to, která z nich porodí více synů. Ve světle Josefova příběhu se však dá toto jméno vyložit tak, že Hospodin na zvolání Ráchel neodpovídá směrem k ní, ale k Josefovi samotnému a přidává mu přízeň, důvěru a oblibu u všech, s kým se setká, čímž ho předurčuje k záchraně vyvoleného národa. Přejmenováním na Safenat Paneach se na této jeho životní roli nic nezměnilo a dokonce byl tento jeho úkol potvrzen i cizincem. Toto egyptské jméno se dá přeložit jako „Bůh řekl: Bude žít“, „Zachránce (spasitel) světa“, „Vykladač snů“, nebo „Ten, jemuž byly odhaleny věci budoucí“.⁹⁹ Přejmenování v tomto příběhu má spíše funkci „asimilační“. Josef má zapadnout mezi Egyptáňy a vzhledem k tomu, že na tento akt v Bibli není pohlíženo nikterak negativně, nešlo určitě o asimilaci náboženskou, ale společenskou. Možná to byl rituál, kterým byl Josef začleněn do egyptského dvorského života a podle víry Egyptáňů nad ním drželi jejich bohové ochrannou ruku. Podle slov „vzešel Josef nad egyptskou zemí jako slunce“ se dá usuzovat, že Egyptáňé ho uctívali jako vtělení boha Re, ačkoli je ve skutečnosti jen služebníkem Hospodinovým a nástrojem jeho spásy.¹⁰⁰ Josef zná svůj úkol, proto se ani nezlobí na své bratry, za příkoří, které mu způsobili Gn45,5: „*Avšak netrapte se teď a nevyčítejte si, že jste mě sem prodali, neboť mě před vámi vyslal Bůh pro zachování života.*“ Gn50,20: „*Vy jste proti mně zamýšleli zlo, Bůh však zamýšlel dobro, tím co se stalo, jak dnes vidíme, zachoval naživu četný lid.*“ Přejmenování v Josefově případě neoznačovalo duševní růst nebo osobní přerod (v takovém případě by ho s největší

⁹⁹ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 401.

¹⁰⁰ ŽÁK Vladislav, Na počátku, Praha 1990, str. 284.

pravděpodobností přejmenoval sám Hospodin), ale sloužilo spíše jako rituál začleňující ho do egyptské společnosti. Důkazem toho je, že v Bibli není označován svým novým jménem. Vyvrcholením „rituálu“ na faraonově¹⁰¹ dvoře, při kterém ho faraon učinil svým zástupcem a přejmenoval ho, bylo to, že od něj dostal egyptskou manželku. Ani na tuhle skutečnost není pohlíženo negativně, protože jí Hospodin zamýšlel a ze sňatku s egyptskou ženou vznikly dva izraelské kmeny Efrajim a Manases.

4.6. Benóní – Benjamín

Při cestě ze Šekemu do Chebronu, nedaleko Efraty se Jákobovi narodil nejmladší syn. Porodila mu ho jeho milovná žena Ráchel. Gn 35,17-18: *„Když těžce rodila, pravila jí porodní bába: 'Neboj se, máš zase syna!' Ve chvíli, kdy umírala a život z ní unikal, pojmenovala ho Ben-óni (to je Syn mého zmaru), ale otec ho nazval Ben-jamín (to je Syn zdaru).“* U Benjamína se objevuje pojmenování a přejmenování s minimálním odstupem, proto je jasné, že zde nešlo o osobní přerod přejmenovaného, ale o víru v moc jména, které svého nositele opravdu ovlivňuje. Proto svého nejmladšího syna Jákob rychle přejmenoval, aby Benjamín nedostal jméno, které by pro něj bylo zlým znamením. Benjamín byl vlastním bratrem Josefovým, a proto na něj po Josefově únosu do Egypta Jákob přenesl svou lásku. Ben-óni je symbolické jméno, které vyřkne Ráchel před svou smrtí, ale jméno Ben-jamín znamená kromě „Syn zdaru“, čímž Jákob vlastně „něžně“ oponuje posledním slovům své milované, také „Syn pravice“, nebo „Syn jihu“. Stojí-li člověk tváří k východu slunce, má jih po pravé ruce. Benjamínci by tedy měli být lidem jihu. Von Rad považuje kmen Benjamín za malou skupinu, odtrženou od velkého beduínského kmene téhož jména, který žil ve stepi na jih od Cháranu.¹⁰²

4.7. Hóšea – Jozue

Jozue, syn Núnův, z pokolení Efrajim¹⁰³, je zmiňován v knize Exodus, Numeri, Deuteronomium a v knize Jozue. Je popisován jako člověk velmi statečný a zbožný. Byl to vojevůdce a skvělý vojenský stratég, který vedl boje po cestě do země zaslíbené (Ex17,13)¹⁰⁴

¹⁰¹ Na faraona je tu pohlíženo jako na velmi pozitivní osobu. Hospodinovi nezáleží na původu člověka, ale na jeho chování. (Podobně je tomu v příběhu Rút).

¹⁰² ŽÁK Vladislav, Na počátku, Praha 1990, str. 255.

¹⁰³ Pokolení Efrajim mělo mezi kmeny Izraele výsadní postavení (Gn48,20, Dt33,13-17) a možná proto má výsadní postavení také Jozue.

¹⁰⁴ Boj s Amálekem

a potom i boje o samotnou zemi (Joz12,9-24)¹⁰⁵. Jozue měl velmi blízký vztah s Mojžíšem. Přisluhoval mu a dokonce celých 40 dní a 40 nocí čekal pod vrcholkem Sinaje, až se Mojžíš vrátí (Ex32,17)¹⁰⁶. Jozue se tedy neúčastnil uctívání zlatého býčka a neznelíbil se Hospodinovi. O Jozuovi není jediná zmínka, že by někdy konal něco v rozporu s Hospodinovými příkazy a přestoupil tak smlouvu s ním. Možná proto má tento muž tak výsadní postavení u samotného Mojžíše a stal se strážcem stanu setkávání. Ex33,11: „*A Hospodin mluvil s Mojžíšem tváří v tvář, jako když někdo mluví se svým přítelem. Potom se Mojžíš vracel do tábora. Ale mládenec Jozue, syn Núnův, který mu přisluhoval, se ze stanu nevzdaloval.*“ Podle tohoto verše to vypadá, jako by byl Jozue neustále v blízkosti Hospodina. Měl tedy zvláštní oblibu nejen u Mojžíše, ale také u Hospodina samotného, protože ten si ho vybral jako Mojžíšova nástupce.

Po těchto kratičkých zmínkách o Jozuovi následuje vyprávění o tom, že byl z každého pokolení vyslán jeden muž, aby prozkoumal zemi zaslíbenou. Za pokolení Efrajim šel Hósea, syn Núnův. Tento Hósea byl těsně před tím, než vstoupil do země zaslíbené Mojžíšem přejmenován na Jozua. Nu13,16: „*...Hóseu, syna Núnova, nazval Mojžíš Jozue.*“ Jméno Hósea je vykládáno jako „Hospodin vysvobodil“¹⁰⁷ a ve spojení s Jozuem je uvedeno pouze v 13. kapitole knihy Numeri, kde je také hned uvedeno, přejmenování na Jozue, což znamená „Hospodin je vysvobození“, „Hospodin je spása“, nebo „Hospodin je pomoc“¹⁰⁸. Ze jména, které popisovalo Hospodinovu moc, se stalo jméno vyznavačské. Důležitá je zmínka, že přejmenovává Mojžíš, čímž se opět dokazuje, že k sobě tyto dva měli velmi silné pouto, a také je důležité si uvědomit, že k přejmenování dochází před vstupem do země zaslíbené. Tento průzkum byl považován za velmi nebezpečný, protože nikdo z Izraelců nevěděl, co ho v zemi čeká, a proto zde má akt přejmenování možná ochrannou funkci. Mojžíš má nejspíš o svého oblíbence strach, a proto se mu rozhodl dát jméno, které mu pomůže zdolat nelehký úkol a ochrání ho v těžké situaci. Možná chtěl také tímto jménem naznačit, že pouze Hospodin člověku pomůže překonat i nemožné a Jozue se s tímto jménem ztotožnil, tak dokonale, že dokonce jen jako jeden ze dvou¹⁰⁹, podává o zemi pozitivní hlášení, za které byl rozvášněným a vystrašeným lidem skoro ukamenován. Jozue věděl hned, že Hospodin pomůže lidu při obsazování země a vysvobodí lid bez domova, od toulání se pouští, ale vyvolený národ k tomuto prozření potřeboval ještě dalších 40let putování.

¹⁰⁵ Výčet poražených králů

¹⁰⁶ Jozue nevěděl, že si Izraelci zhotovili modlu, myslel si, že se v táboře bojuje.

¹⁰⁷ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 157.

¹⁰⁸ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 217.

¹⁰⁹ Spolu s Jozuem mluvil o zemi pozitivně také ne-Izraelec Káleb, který se projevil pravověrněji než Izraelci.

Důležité je zmínit také to, že v textech, které popisují události předcházející vyslání poslu na průzkum do země zaslíbené, je Jozue nazýván svým novým jménem a jméno Hósea se objevuje pouze v příběhu těsně před vysláním izraelských předáků na průzkum. Mohlo by zde jít o to, že texty ačkoli popisují události předešlé, jsou mladší, než text uvedený v Nu13, nebo jsou seřazeny v promíchaném pořadí, protože zmínky o Jozuovi v Exodu popisují také putování pouští a zpětně je těžké určit, které události se staly před průzkumem země a které až po něm. Nebo je také možné, že Mojžíš Jozua nazýval od začátku jeho novým jménem a v textu Nu13 byl akt přejmenování pouze popsán, aby zdůraznil vážnost stávající situace. Pokud by šlo o kterýkoliv z uvedených případů, tak z příběhu není poznat žádný osobní přerod, nebo změna v chování, protože v textu nejsou žádné zmínky o tom, jak se choval Hósea před přejmenováním. Ale myslím si, že vzhledem k tomu, jaký měl Mojžíš k Jozuovi vztah je jasné, že to byl vždy muž bohabojný, moudrý a odvážný. Díky své bezúhonnosti byl Jozue vybrán jako Mojžíšův nástupce, který měl lid přivést do země a rozdělit mu ji. V knize Jozue, která tyto činy popisuje je vidět velké množství paralel k příběhu Mojžíšovu. Jozue stejně jako Mojžíš vyslal do země nejdříve vyzvědače, aby mu podali o zemi hlášení. Poté se ukázala Hospodinova síla podruhé, když se rozestoupily vody Jordánu a lid mohl suchou nohou přejít řeku¹¹⁰. Zatímco Mojžíš bojoval s nedůvěřivostí a reptáním lidu, Jozue bojoval s původním obyvatelstvem země. Jozue dále obřezal muže před usazením se v zaslíbené zemi, projevil se jako velmi spravedlivý muž, který drží své slovo, když uzavřel podvodnou smlouvu s Gibeóňany a držel nad nimi i přesto ochrannou ruku. Rozdělil spravedlivě zemi a připomněl lidu smlouvu s Hospodinem. Vždy šel příkladem celé pospolitosti a bez výjimky plnil Hospodinovy příkazy, ale i přes tyto jeho kvality nikdy nepřevýšil Mojžíše¹¹¹, který zdaleka tak „dokonalý“ nebyl¹¹².

4.8. Noemi – Mara

Dalším příběhem, v němž se objevuje přejmenování, je příběh Noemi, který je popsán v knize Rút.

Noemi byla žena Elímeleka a společně s jejich dvěma syny odešli z judského Betléma, aby pobývali v moábských polích, protože jejich zemi zasáhl hlad. Manžel Noemi však zemřel a ona zůstala s oběma syny sama. Ti si vzali moábky, ale po čase také Noemini synové zemřeli. Noemi se doslechla, že Hospodin se opět přiklonil ke svému lidu a hlad v zemi ustal, proto se

¹¹⁰ Paralela k přechodu přes Rákosové moře, při odchodu z Egypta.

¹¹¹ Joz 11,15: „*Jak přikázal Hospodin svému služebníkovi Mojžíšovi, tak Mojžíš přikázal Jozuovi a tak Jozue učinil. Nevynechal nic ze všeho toho, co Hospodin Mojžíšovi přikázal.*“ Jozue plnil pouze to, co Hospodin poručil Mojžíšovi.

¹¹² Ex 3, 11, Nu 20, 1-13

rozhodla vrátit domů. Svým snachám řekla, ať se navrátí k svému lidu a zatímco Orpa se vrátila, Rút se rozhodla jít s Noemi a přijmout Hospodina. Vydaly se tedy na cestu, a když došly do Betléma, shluklo se kolem nich celé město. Ženy se ptaly, zda je to Noemi a ona jim odvětila, Rt 1,20-21: „*Nenazývejte mě Noemi. Nazývejte mě Mara, neboť všemohoucí mi připravil velmi trpký úděl. Odcházela jsem s plnou náručí, ale Hospodin mě přivádí zpět s prázdnou. Jak byste mě mohly nazývat Noemi, když je Hospodin proti mně a když mi Všemohoucí určil zlý úděl?*“ V dalších kapitolách se Noemi představuje jako velmi inteligentní, tradic znalá žena, která radí moábce Rút a zasvěcuje ji do kultury svého lidu. Hlavním poselstvím této knihy je poukázat na milosrdenství a solidaritu mezi příbuznými, uvést čtenáře do problematiky levirátního manželství a seznámit ho s letnicemi, které jsou zde zbaveny pohanských rysů. Noemi pomáhá své snaše najít zastánce a daří se jí to. Vrcholem tohoto příběhu je, že se Rút jakožto cizinka dostala do rodokmene krále Davida a Ježíše Krista.¹¹³ Noemi se stala chůvou Obéda (Ctítel Hospodinův), dědečka krále Davida.

K přejmenování zde dochází zvláštním způsobem. Jméno Noemi znamená „Má líbeznost“¹¹⁴ a sama nositelka tohoto jména přichází po návratu do své rodné země k závěru, že by jí tak ženy už říkat neměly, protože se jí stalo mnoho špatného a jako své nové jméno si vybrala jméno Mara, což znamená „Hořká“ nebo „Vzepřel se“¹¹⁵. Jméno Mara je napsáno písmeny mem-reš-alef, proto se prof. Heller přiklání spíše k názoru, že se jedná o sloveso být vzpurný, vzepřít se, než že by šlo o symbolické jméno „Hořká“. Důležité je však také zmínit, že toto Noemino přání nebylo nejspíše vyslyšeno, protože je v celé knize označována svým původním jménem. Svým přejmenováním chtěla Noemi poukázat na to, že její život v moábských polích zhořknul a dle Hellera možná také na to, že se „Hospodin vzepřel požehnat Noemi“ nebo že se „Elímelek vzepřel Hospodinu“. Myslím si, že každý z uvedených výkladů je možný a na všechny je v příběhu Noemi jasný odkaz. O hořkosti se vyjadřuje sama Noemi ve výše zmíněném verši Rt1,21. Kde sama uvádí, že před odchodem ze země měla vše, ale teď nemá nic. Nabízí se zde otázka, proč Noemi se svou rodinou zemi opustila, zda vážně ze strachu před hladem, což nebylo nikterak neobvyklé¹¹⁶, nebo proto, že se její muž opravdu „vzepřel Hospodinu“. Rodina v Moábu pobývala jako host, ale vzepření se Hospodinovi, nasvědčuje to, že si oba Elímelekovi synové vzali cizinky, což se nemělo¹¹⁷. Je pravděpodobné, že proto se od nich Hospodin odvrátil a potrestal celou rodinu. Muže smrtí

¹¹³ Rút je třetí ženou pohanského původu, která se do tohoto rodokmenu dostala. Spolu s Tamar a Rachab.

¹¹⁴ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 318.

¹¹⁵ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 298.

¹¹⁶ Stejný motiv se objevuje i v příběhu Abrahama nebo Jákoba.

¹¹⁷ Dt 23,4: „*Do Hospodinova pokolení nikdy nevstoupí Amóneci, nebo Moábci, ani jejich desáté pokolení nevstoupí do Hospodinova shromáždění.*“

a Noemi tím, že jí odňal požehnání, které pro ni představovala právě její rodina. Noemi si však svou chybu uvědomila a dokazuje to právě svým přejmenováním, kterým dává najevo své pochybení, že odešli od Hospodina a přestali důvěřovat tomu, že se opět ke svému lidu navrátí. Pokorně se vrátila domů a předávala svou víru cizince, která jí byla paradoxně nadějí v to, že se její životlepší. Akt přejmenování v tomto příběhu zračí bolest z minulých událostí, ale Noeminy činy jsou plny naděje ve zlepšení její situace. Naděje v zastání a zároveň v odpuštění, kterého se jí díky Moábce a díky tomu, že se nevzdala a nezanevřela na Hospodina, dostalo. Rt4,17: „*Sousedky mu daly jméno. Řekly: „Noemi se narodil syn“, a pojmenovaly jej Obéd. To je otec Jišaje, otce Davidova.*“ Noemi proto není už více nazývána Hořkou, ale Noemi, silnou ženou, která si uvědomila své chyby, a Hospodin se jí zastal a opět jí požehnal.

4.9. Elchánan – David

Příběh mladého ryšavého pastýře s krásnýma očima, který za pomoci praku a oblázku přemohl pelištejského obra Goliáše a stal se izraelským králem, je všeobecně známý. Proto se v této kapitole zaměřím hlavně na verš, který známý příběh uvede do zcela nového světla. 2Sam 21,19: „*Když se znovu strhl boj s Pelištejci v Góbu, Elchánan, syn Jaare Oregíma Betlémského, ubil Goliáše Gatského. Násada jeho kopí byla jako tkalcovské vratidlo.*“ Tento verš je totiž velmi zajímavý a složitý. V 1Sam v 17. kapitole je barvitě popsán příběh, v němž obra Goliáše z Gatu zabije zbožný David, syn Jišaje Betlémského. Goliášovo kopí je v obou kapitolách popsáno stejně, bylo jako tkalcovské vratidlo. Budeme-li tedy předpokládat, že šlo o stejného obra, kdo ho tedy doopravdy zabil? Příběh mladíka, kterého vedl Hospodin a zabil vychloubavého Goliáše, je snad nejznámějším příběhem Starého zákona. Byl to, ale doopravdy budoucí král David, který ho zabil, nebo mu tento čin byl připsán až později¹¹⁸ a v 2Sam je jméno pravého vítěze nad Pelištejcem? Nebo šlo opravdu o Davida a jméno Elchánan bylo jeho původním jménem? Nikde ve Starém zákoně není zmínka o tom, že by byl David přejmenován, ale je možné, že po narození dostal jméno Elchánan a až na královském dvoře byl přejmenován na Davida¹¹⁹ a vzhledem k tomu, že jeho příběh je známý až ve spojitosti s příběhem Saula a Samuela, mohl být David opravdu přejmenován a

¹¹⁸ Aby se ještě zlepšila Davidova pověst. Je možné, že mu byl tento čin připsán, aby zdůraznil Davidovu zbožnost a to, že Hospodin za Davidem stál v každé situaci.

¹¹⁹ Jméno David tedy může být tzv. trůnním jménem, které bylo dáváno panovníkovi při jeho zvolení. V tom případě by jméno Elchánan bylo Davidovým osobním jménem. Word Biblical Commentary - 2 Samuel, USA, 1989. Dále mohlo být jméno David titulem panovníka. Tento názor je dokládán slovem „davidum“ o kterém se původně myslelo, že znamená „vrchní velitel“, nebo „generál“, ale později se ukázalo, že je toto slovo příbuzné s akkadským „dabdûm“, které se překládá jako „porážka, zrušení...“. The Anchor Bible Dictionary: Volume 2, New York, 1992, heslo: David.

vzpomínka na jeho původní jméno může být zaznamenána už jen v tomto verši. Jméno Elchánan znamená „Bůh se smiloval“¹²⁰ a jméno David se vykládá jako „Milý“, „Milovaný“¹²¹. V Písmu je však slovo psané: dalet-vav-dalet používáno také jako apellativum. Toto slovo totiž označuje ještě „strýce“. Výklad jména situaci moc neobjasní, ale budeme-li předpokládat, že se jedná o stejného člověka, dala by se změna jmen vyložit tak, že se z člověka, nad kterým se Hospodin smiloval, stal člověk Bohu nejmilejší. Ačkoliv je tento výklad verše poněkud kostrbatý, je třeba brát v úvahu všechny možnosti výkladu. Jméno Elchánan je však ve Starém zákoně celkem 4x. První verš jsem citovala výše. Další verše mluví o tom, že Elchánan byl Davidův bohatýr. V 2Sam23, 24 a 1Par11,26 je zmíněn Elchánan, syn Dóda¹²² Betlémského. A v 1Par20,5 je zmínka o Elchánanovi, synu Jáirovu, který ubil Lachmího, bratra Goliáše Gatského. Tyto verše dávají mému původnímu výkladu zcela jiný nádech a je potřeba počítat s tím, že se buď jednalo o zcela jiného Pelištejce, kterého mohl opravdu zabít Davidův bohatýr, ale autor sporného verše v 2Sam jména obrů zaměnil, nebo je verš 2Sam správný a Goliáše nezabil David, ale Elchánan o kterém nevíme nic bližšího, než to, že byl Davidovým bohatýrem a u něhož se nezachovalo stejné ani jeho přízvisko. Zajímavé však je, že i když se neshoduje jméno Elchánanova otce, tak místo, z kterého Elchánan nejspíš pocházel (Betlém), je ve všech verších stejné. A dokonce je stejné také s rodným místem Davida¹²³. Texty, které zmiňují Elchánana jsou nejspíš různého staří a autoři zapsali už jen to, co někde slyšeli a proto jsou v textu takové odchylky v přízviscích, ale zaměnit jméno bojovných Pelištejců, když už v pisatelově době musel být příběh Davida a Goliáše (mladíka s obrem) všeobecně známý, je poněkud zvláštní.¹²⁴ Ale ať už zabil obra kdokoli a ať už se obr jmenoval jakkoli, na dobré pověsti krále Davida to rozhodně neubere.

¹²⁰ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 62.

¹²¹ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 147.

¹²² Za zmínku zde stojí, že v hebrejštině je jméno Dód psáno se stejnými hláskami jako jméno Davidovo. Tedy dalet, vav, dalet a je tam navíc ještě jedno vav na konci, které však může být také sufixem 3. osoby, mužského rodu, sg. V tom případě by mohl být Elchánan syn (jeho) Davida Betlémského. S tím, že sufix by poukazoval na to, že David je ten, co patří Hospodinovi, tedy jeho vyvolený, král David. Ale o tom, že by měl David syna, který by se jmenoval Elchánan v Bibli není zmínka. (Výčet synů: 2Sam 3,2-5, 2Sam 5,13-16)

¹²³ 1Sam 17,12: *“David byl synem Efratejce, toho z Betléma Judova, jenž se jmenoval Jišaj a měl osm synů.”*

¹²⁴ Jméno Goliáš však mohlo být v době, kdy se texty ustalovaly do současné podoby, spíše označením podobných lidí, tedy obrů. To by záměnu jmen vysvětlovalo. Pro autora nebylo důležité osobní jméno nepřátelského obra, ale jeho tělesná stavba, která měla doložit udatnost Elchánana.

4.10. Aravna – Ornán

Součástí Davidova příběhu je vyprávění o rozhněvání Hospodina, když dal sečíst¹²⁵ obyvatelstvo. Příběh je popsán v 2Sam 24,1-25 a v 1Pa 21,1-30. Rozdíly ve vypravování jsou minimální. David si rozhněval Hospodina a ten prostřednictvím Gáda řekl, ať si David vybere, jakou pohromu na Izrael sešle. David vybral tři dny moru. Hospodin se však slitoval, a když byl anděl šířící zkázu u humna Aravny - Ornána Jebúsejského zastavil ho. David se projevil jako dobrý „pastýř“, když řekl Hospodinovi, že to byl on, kdo se provinil, nikoli „tyto ovce“. Hospodin se smiloval a přikázal Davidovi na humně Aravny – Ornána postavit oltář. Král chtěl humno koupit, Aravna- Ornán mu však humno dával, spolu se zvířaty k oběti a smyky na podpal¹²⁶. David dar odmítá a humno kupuje.¹²⁷ Obětoval tam zápalnou oběť, Hospodin ji přijal a odvrátil pohromu od Izraele. V 2S patří humno Aravnovi Jebúsejskému a v 1Pa Ornánovi Jebúsejskému. Jméno Ornán je použito i v 2Pa 3,1: „Šalamoun začal budovat v Jeruzalémě Hospodinův dům na hoře Mória, kde se Hospodin ukázal jeho otci Davidovi, na místě, které připravil David, na humně Ornána Jebúsejského.“ Jméno Aravna se velmi často nepřekládá, může však být odvozováno z chetitského slova 'ariwanni', které se dá přeložit jako „Svobodný“, nebo „Šlechtic“. Někteří badatelé hledají v tomto jménu známé jméno slunečního božstva Varuna.¹²⁸ Jméno Ornán lze vyložit jako „Kozorožec“, nebo „Habr“.¹²⁹ S největší pravděpodobností jde o stejného člověka, jehož jméno bylo buď omylem, nebo z nějakého neznámého důvodu vypravěčem změněno. V obou příbězích se chová stejně a dozvídáme se o něm, že je ochoten darovat svůj pozemek Hospodinovi. V 1Pa se o něm navíc dovídáme, že má čtyři syny. Zajímavým veršem je 2S 24, 23: „*To vše dával král Aravna králi. Aravna ještě králi řekl: „Kéž má v tobě Hospodin tvůj Bůh zalíbení.“*“ Aravna je zde označen jako král. Mohlo tedy jít o původního obyvatele- krále, který bydlel v Jeruzalémě. Podle jeho výpovědi o Bohu je to možné. Říká mu Hospodin tvůj Bůh (myšleno Davidův), nikoli můj nebo náš. Možná nebyl Hospodinovým vyznavačem, ale díky záchraně svého života se jím mohl stát, protože mu chtěl dát svůj pozemek i dobytek k zápalné oběti. Otázkou však zůstává nakolik dobrovolná pro něj tato „oběť“ (ztráta pozemku) byla. Přízvisko Jebúsejský odkazuje na město Jebús, později město Davidovo, Sion a základ pozdějšího Jeruzaléma.¹³⁰ V hebrejštině jsou obě jména velmi podobná (Aravna alef-reš-vav-nun-hej,

¹²⁵ Sčítání lidu bylo spojeno s odváděním k vojsku. U Davida se projevila nedůvěra v Boží vedení a pomoc, a proto chtěl spoléhat na moc vojenskou. Podle 1Pa tuto myšlenku Davidovi vnukl satan. NOVOTNÝ Adolf, *Biblický slovník*, Praha 1992, str. 857, heslo: Sčísti, sčítati.

¹²⁶ V 1Pa 21,23, přidává Ornán ještě pšenici jako obětní dar.

¹²⁷ V 2S za 50 šekelů stříbra, v 1Pa za 600 šekelů zlata.

¹²⁸ HELLER Jan, *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha, 2003, str. 83.

¹²⁹ HELLER Jan, *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha, 2003, str. 86.

¹³⁰ NOVOTNÝ Adolf, *Biblický slovník*, Praha 1992, str. 278, heslo: Jebus.

Ornán alef-reš-nun-nun), proto je možné, že došlo k jejich změně při přepisu. Nejedná se zde tedy s největší pravděpodobností o přejmenování v pravém slova smyslu.

4.11. Abijám – Abijáš

O druhém judském králi jsou v Bibli dva zcela rozdílné (protikladné) příběhy. V 1.Kr 15,1-8 je krátká zmínka o muži jménem Abijám¹³¹, který vládl Judsku tři roky, ale jeho vláda je označována za špatnou, protože nedokázal zastavit občanskou válku. Abijám je popsán jako člověk, jehož srdce není cele při Hospodinu a také je zde zdůrazněno, že pokračoval v hříších svého otce Rechabeáma. Dále je v textu uvedeno jméno jeho matky- Maaka¹³² a je neustále dáván do kontrastu s králem Davidem, který je považován za vzor správného panovníka. Jméno Abijám je možné vyložit jako „Otec moře“, nebo „Mým otcem je moře“. Moře je symbolem nebezpečí, rozdělení a bezbožnosti.¹³³ Negativní význam jména je podpořen popisem, že Abijám nebyl zcela oddán Bohu. V 2Pa 13 je však o druhém judském králi zcela jiný příběh. Jmenoval se Abijáš, což se dá vyložit jako jméno vyznavačské „(Můj) Otec je Hospodin“. A ihned po tomto jménu následuje popis panovníka, který ho líčí v nejlepším světle, jako člověka zbožného, který ukončil válku s Jarobeámem a v zemi nastalo deset let míru. Příběh je delší a pro čtenáře zajímavější. Autor má potřebu vylíčit Judsko pozitivně. Idealizovat judskou historii bylo typické pro dobu exilu, nejspíš, aby mohli být exulanti na svou minulost hrdí. Abijáš je příkladem dobrého panovníka¹³⁴ a je dáván do kontrastu s Jarobeámem. V těchto příbězích tedy nejde o tradiční přejmenování, kdy by danou osobu přejmenoval Hospodin, nebo současník, ale jde o pozdější úpravu textu, která má formovat víru čtenáře. Přejmenování je zde užito se vším všudy. S novým jménem přichází i nový člověk. K různému podání mohlo dojít buď tím, že autor vycházel z jiného textu 1Kr 15,7 odkazuje na Letopisy judských králů a 2Pa 13,22 na midraš proroka Ida. Nebo právě kvůli dodatečnému vylepšení královny povahy. Nejde zde proto o historickou přesnost, ale o způsob vnímání Boha, čímž však tento příběh získává spíše charakter mýtu.

¹³¹ Vládl v letech 910-908, nebo 913-910, jako současník krále Jarobeáma, který vládl severnímu Izraeli.

¹³² Také Maaka se v paralelním příběhu jmenuje jinak. Maaka znamená „Potlačení“, „Útisk“ a její otec byl Abišalóm, nebo Abšalóm. Zatímco v 2Pa se Abijámova matka jmenuje Míkaja, což je vyznavačské jméno a dá se vyložit jako „Kdo je jako Hospodin“ a jejím otcem je Uriel. Maaka je navíc označována také jako matka Abijámova syna Ásy (1Kr 15,10, 2Pa 15,16), což nemusí označovat biologickou matku, ale může vyjadřovat výsadní postavení Maaky na královském dvoře. Kdyby však byla Maaka doopravdy biologickou matkou Ásy, byl by tento text dokladem totálního úpadku na judském dvoře. BENEŠ Jirí, Nevydané poznámky k přednáškám.

¹³³ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 447, heslo: Moře.

¹³⁴ Zmínka o tom, že měl král harém je nejspíš odkazem na Hospodinovo požehnání, jehož dokladem bylo velké množství potomků.

Tabulka 2 – Rozdíly v paralelních textech o Abijám - Abijáš

	Abijám	Abijáš
vztah k Hospodinu	nectí jej	ctí jej
charakter krále	negativní	pozitivní
rodina	otec Rechabeám, matka Maaka, syn Ása	otec Rechabeám, matka Míkaja, 38 potomků
vláda	neukončil občanskou válku	ukončil občanskou válku, nastolil mír
dáván do kontrastu	s králem Davidem	s králem Jarobeámem
vypravěč	kritizuje Abíjama, není proizraelský	kritizuje Jarobeáma, je proizraelský
pramen	Kniha letopisů králů judských	Midraš Ida

4.12. Azarjáš – Uzijáš

O Azarjášovi, králi judském, je krátká zmínka v 2Kr,15. Nejdůležitější výpověď o něm je v 2Kr15,3: „Činil to, co je správné v Hospodinových očích, zcela, jak to činil jeho otec Amasjáš.“ Ihned v následujícím verši je však napsáno, že se mu nepodařilo odstranit posvátná návrší a lidé tam dále pálili kadidlo. Vyvrcholením této skutečnosti bylo, že Hospodin ranil krále malomocenstvím a ten byl malomocný až do své smrti a bydlel v odděleném domě. Není zde přesně řečeno, proč krále Hospodin ranil, ale jelikož tento verš následuje po konstatování, že lid hřešil a páčil kadidlo, což náleželo pouze synům Áronovým, dalo by se usuzovat, že král byl potrestán za svůj lid. Jméno Azarjáš znamená „Hospodin pomohl“¹³⁵, v tomto kontextu nejspíš k padesát-dva let dlouhé vládě, která byla hodnocena jako pozitivní.

V 2Pa26 je popsán paralelní příběh, kde údaje o panovníkovi jsou stejné, ale příběh je delší a král se jmenuje Uzijáš, „Hospodin je síla“¹³⁶. O Uziášovi je v textu napsáno, že byl dobrým válečníkem, který vybavil vojsko novými zbraněmi, dobyl pelištejská města Gat, Jabne a Ašdód. Znovu vystavěl Elót, znovu opevnil Jeruzalém a stal se známým až k branám Egypta, neboť velice upevnil svou moc. Zvrat v jeho příběhu nastává v okamžiku, kdy je čtenáři sděleno, že zpychnul a zpronevěřil se Hospodinu. Chtěl sám pálit kadidlo v Chrámu, ale kněz Azarjáš spolu s 80 dalšími knězi mu to chtěli zatrhnout. Král se proti nim rozběsnil a Hospodin ho ranil malomocenstvím, jehož průběh byl popsán stejně jako v 2Kr. Jméno „Hospodin je síla“ tento příběh umocňuje, neboť všechna vítězství a vylepšení, která za krále Uzijáše nastala, jsou díky Hospodinovi. Král se však svému jménu zpronevěřil a Hospodinova síla, která provázela jeho činy, mu stoupla do hlavy. Důležité je upozornit na verš 2Pa 15,10, kde se mluví o tom, že král měl rád půdu. Z tohoto verše se dá usuzovat na lehce negativní rys

¹³⁵ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 49, heslo: Azariáš.

¹³⁶ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 1164, heslo: Uziáš.

jeho povahy, neboť pole a půda byly považovány za místo, kde dochází k modloslužbě, a čtenáři má nejspíš tato na první pohled nedůležitá zmínka naznačit, že v příběhu dojde k negativnímu zvratu.

Obě jména se od sebe v hebrejštině liší pouze písmenem Reš. Je možné, že vypravěč 2Pa nechce z nějakého důvodu užívat jména Azarjáš, možná se mu zdá nepřipadné, protože jeho činy nevyprávějí o tom, že by byl Hospodin jeho pomocí.

V tomto příběhu nedochází k přejmenování v pravém smyslu slova, protože v 2Kr15,32, když nastupuje na trůn Azarjášův syn Jótam, je napsáno, že Jótam byl synem Uzijášovým. Proto je možné, že král užíval obě jména. V 2Pa26 se zase objevuje v příběhu Uzijáše jméno Azarjáš, i když jako jméno hlavního kněze, který králi rozmlouvá pálení kadidla. Je také možné, že by autor textu v 2Kr15 omylem jméno krále zaměnil, ale v textu o nástupnictví jeho syna už je jméno krále uvedeno správně. V obou příbězích je král líčen stejně, pouze rána malomocenstvím je popsána pokaždé trochu jinak, což naznačím v následující tabulce.

Tabulka 3 – Rozdíly v paralelních textech o Azarjáš - Uzijáš

	Azarjáš	Uzijáš
vztah k Hospodinu	ctí jej	ctí jej
rodina	otec Amasjáš, matka Jekolja, syn Jótam	otec Amasjáš, matka Jekolja, syn Jótam
vláda	pozitivní s odkazem na správnost v očích Hospodina	pozitivní s odkazem na rozšiřování a zvelebování země
malomocenství	není jasně řečeno možná za špatné chování lidu	kvůli vlastní domýšlivosti kvůli touze porušit Boží příkaz o pálení kadidla
po Božím trestu	bydlel odděleně, správcem lidu byl jeho syn Jótam	bydlel odděleně, správcem lidu byl jeho syn Jótam
pohřeb	vedle jeho otců v městě Davidově	na poli u pohřebiště králů - kvůli malomocenství
pramen	Kniha letopisů králů judských	prorok Izajáš, syn Amósův

4.13. Eljakím – Jójakím

V 2Kr 23,34 je napsáno: „*Farao Néko dosadil za krále Eljakíma, syna Jóšijášova, místo jeho otce Jóšijáše a změnil mu jméno na Jójakím. Jóachaza odvekl do Egypta a on tam zemřel.*“ Jméno Eljakím znamená „Bůh postaví“¹³⁷, zatímco jméno Jójakím je „Hospodin dává povstati“¹³⁸. Faraon krále přejmenoval a učinil ho tak svým služebníkem. Jójakím musel pro Egypt vybírat daně a odvádět je faraonovi. Jójakím je v textu vylíčen jako člověk, který

¹³⁷ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 149, heslo: Eliakim.

¹³⁸ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 301, heslo: Joakim.

nectí Hospodina a slouží tomu, kdo je zrovna mocnější. Tak se stal také služebníkem Nebúkadnesara. Proti němu se však po třech letech vzbouřil, ale Hospodin na něj poslal Kaldejce, Aramejce, Móabce a Amónovce, aby jej zničil. Faraonovo přejmenování mělo krále degradovat a potlačit jakoukoli možnost jeho moci. Zajímavé je, že původní jméno obsahovalo slovo Él, což sice může označovat Hospodina, ale také jakéhokoli jiného boha. Ale jméno, které dostal Eljakím od faraona obsahuje přímo jméno Hospodinovo. Tento fakt může také poukazovat na to, že faraon byl uvědomělejší a věděl o Hospodinovi víc, než představitel vyvoleného národa. Tímto je také umocněn obraz totálního úpadku Izraele od Hospodina. Z druhého pohledu je však také možné, že faraon nechtěl, aby Eljakímovo jméno obsahovalo jméno boha, možná chtěl přejmenováním zesílit fakt, že je Eljakím ctitelem poraženého božstva a tudíž nepatří mezi ctitele Éla.

4.14. Matanjáš – Sidkijáš

2Kr 24,17 popisuje podobnou událost jako v předešlém příběhu: „*A Matanjáše, strýce Jójakínova, dosadil král babylonský za krále místo něho. Změnil mu jméno na Sidkijáš.*“ Krále zde přejmenovává babylonský král z „Dar Hospodinův“¹³⁹ na „Hospodin je spravedlivý“, nebo „Spravedlnost Hospodinova“¹⁴⁰. Sidkijáš je stejně jako jeho předchůdci líčen negativně. Nectil Hospodina a svojí nemoudrou politikou proti Judsku poštvál babylonského krále Nebúkadnesara a ten dobyl Jeruzalém a ukončil tak dobu královskou. Stejně jako v předchozím příběhu faraon, tak zde babylónan jakoby měli větší znalosti o Hospodinovi, než samotní Židé. Králi zde bylo odejmuto jméno, které v kontextu celého jeho konání působí až výsměšně a byl přejmenován jménem, které určuje celý další příběh. Protože na Sidkijášovi je vykonána Hospodinova Spravedlnost. Za zrazení Hospodina si příslušník vyvoleného národa vysloužil smrt svých synů, což byla poslední věc, kterou ve svém životě viděl, neb byl oslepen a odveden do babylonského zajetí.

¹³⁹ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 406, heslo: Mataniáš.

¹⁴⁰ NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 858, heslo: Sedechiáš.

5. Nový zákon

V Novém zákoně není akt přejmenování tak častý, jako tomu bylo ve Starém zákoně, ale přesto k němu dochází a to u dvou, po Kristu, nejdůležitějších mužů. U apoštola Petra a Pavla. Oba muži byli původně židé, a proto je přejmenování zajisté odkazem na starozákonní-židovskou tradici. Tímto však nechci tvrdit, že by mělo jméno v křesťanské tradici menší váhu. Pouze zde konstatuji, že v novozákonních knihách není přejmenování zaznamenáno tak často jako v knihách starozákonních.

5.1. Šimon – Petr

Šimon byl rybář¹⁴¹, člověk horlivý, rozhodný a vznětlivý, ale byl to také člověk chybující¹⁴². Ježíš uviděl Šimona a jeho bratra Ondřeje u Galilejského moře a chtěl, aby ho následovali. V Matoušově evangeliu je hned od první zmínky o Šimonovi dodáváno, že jeho přízvisko je Petr¹⁴³, ale až v Šimonově vyznání u Cesareje Filipovy je popsáno, jak došlo k Petrovu přejmenování. Mt16, 16-19: „*Šimon Petr odpověděl: „Ty jsi Mesiáš, Syn Boha živého.“ Ježíš mu odpověděl: „Blaze tobě Šimone Jonášův, protože ti to nezjevilo tělo a krev, ale můj Otec v nebesích. A já ti pravím, že ty jsi Petr, a na této skále zbuduji svou církev a brány pekla ji nepřemohou. Dám ti klíče království nebeského, a co odmítneš na zemi, bude odmítnuto v nebi, a co přijmeš na zemi, bude přijato v nebi.“* Šimona přejmenoval sám Ježíš, a tento akt byl reakcí na Šimonovo vyznání. Stejně jako v Gn32 je zde přejmenování výrazem změny identity člověka. A je mu dáno Božím dotekem¹⁴⁴. V ostatních evangeliích není takhle barvitě Šimonovo přejmenování popsáno, většinou je tam jen zmínka o tom, že Šimon dostal jméno- přízvisko Petr¹⁴⁵. Jméno Šimon se dá vyložit jako „Vyslyšánek“, nebo je-li odvozeno od arabského slova sima- hyena, tak znamená „Hyeňátko“ a zaměříme-li se na to, že se hebrejské jméno Šimeon dá rozložit na dvě slova, můžeme ho vyložit buď jako: „Který je příbytkem“ (še+maon), nebo „Jméno je hřích“ (šem+avon)¹⁴⁶. Jméno Petr, aramejsky Kéfas je vykládáno jako Skála. Z pohledu přejmenování, byl Šimonův život před přejmenováním hříšný, na což také sám poukazuje Lk5,8: „*Když to Šimon Petr uviděl, padl Ježíšovi k nohám*

¹⁴¹ Ve SZ byl vzorem zbožného člověka pastýř, tento symbol rozvíjí v NZ i sám Ježíš, který se nazývá „dobrým pastýřem“. V NZ je povoláním služebníků Božích právě rybářství Mt 4,19: „*Pojďte za mnou a učiním z vás rybáře lidí.*“

¹⁴² Trojí zapření Petrovo (Mt 26,69-75, Mk 14,66n, J 18,12-17)

¹⁴³ Mt 4, 18

¹⁴⁴ Jáko se Bůh dotkl fyzicky (poranění kyčle), Petra se Bůh dotkl duchovně, otevřel mu oči, protože byl schopen vyznat Ježíšovi, že je Mesiáš. A reakcí na toto vyznání se stalo jeho přejmenování.

¹⁴⁵ Mk 3,16, Lk 6,14, J 1,42.

¹⁴⁶ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 458.

a řekl: „*Odejdi ode mne, Pane, vždyť já jsem člověk hříšný.*“ Ježíše však tato jeho hříšnost-lidskost neuvedla do pochybností o svém vyvoleném, což potvrdil přejmenováním. Petr byl vybrán, aby šel příkladem celé církvi¹⁴⁷ i přes jeho komplikovanou povahu, kde na jednu stranu byl schopen Ježíše bezmezně následovat¹⁴⁸ a na druhou stranu ho třikrát zapřel z lidské malosti a strachu o svůj vlastní život¹⁴⁹. Celým Písmem se táhne vyvolení jakožto důkaz toho, že Bůh i Kristus dávají přednost lidské nedokonalosti a vlastnímu poznání víry i přes dělání mnoha chyb, před dokonalostí a bezchybností člověka¹⁵⁰. Zajímavé je, poukázat v tomto příběhu na určitou paralelu k příběhu Jáкова, protože Šimon-Petr, stejně jako Jákov-Izrael, vždy když projevil určitou slabost, byl pojmenován svým původním jménem¹⁵¹. Možná, aby byl napomenut a vyburcován ke správnému chování, které by bylo hodno nového jména.

5.2. Saul – Pavel

Saul byl vzdělaný žid, žijící v diaspoře v Malé Asii. Poprvé se s ním setkáváme v knize Skutků, kde přihlížel kamenování mučedníka Štěpána a s jeho smrtí souhlasil. Sk8,1: „*Saul schvaloval, že Štěpána zabili. Tehdy začalo kruté pronásledování jeruzalémské církve, všichni kromě apoštolů se rozprchli po Judsku a Samařsku.*“ Je pochopitelné, že mladý horlivý žid odmítal hnutí, které nezachovávalo židovskou tradici, ale Saul je zde popsán ještě hůře. On totiž usiloval o vyhlazení všech Kristových stoupenců¹⁵². S touto svojí vizí se vydal do Damašku, kde ho však potkalo něco nečekaného. Zjevil se mu Ježíš a z pronásledovatele se záhy stal pronásledovaný. Saul se obrátil na křesťanství a šířil ho velmi houževnatě, s nasazením vlastního života mezi pohany. Tento jeho zážitek byl tak silný, že je ve Skutcích popsán hned třikrát¹⁵³ a Saul se po něm stal tak oddaným křesťanem, že pro svou víru i zemřel¹⁵⁴. Z hlediska přejmenování by bylo logické, kdyby v tomto okamžiku došlo k přejmenování ze Saula na Pavla, ale nikde přejmenování konkrétně popsáno není. U Saula

¹⁴⁷ Stejně jako byl vybrán vyvolený národ, aby šel příkladem zbytku světa. Jak Izrael, tak Petr jsou považováni za vzor, který by měl být příkladem pro ostatní. V jejich pochybeních bychom proto měli hledat spíše sílu k našemu překonávání svých slabostí, než jen pouhý důkaz toho, že chybovat je lidské.

¹⁴⁸ J18,10: „*Šimon Petr vytasil meč, který měl u sebe, zasáhl jednoho veleknězova sluhu a utál mu ucho...*“

¹⁴⁹ Lk 22, 54-62

¹⁵⁰ Mám zde na mysli například chybujícího Mojžíše a bezchybného Jozua, kde i přes Mojžíšovu nedůvěru byl právě on považován za největšího z proroků. Nebo samotný vyvolený národ, který chybí neustále a i přes četná napomenutí a výhrůžky Hospodina má stále výsadní postavení. V Novém zákoně pak chybující Petr a milovaný Jan, o kterém také v Písmu není žádná negativní zmínka.

¹⁵¹ Dokladem tohoto tvrzení je Ježíšovo napomenutí při motlitbě v Getsemane. Mk 14,37: „*Přišel k učedníkům a zastihl je ve spánku. Řekl Petrovi: „Šimone, ty spíš? Nedokázal jsi jedinou hodinu bdít?“*“

¹⁵² Sk 9,1-2

¹⁵³ Sk 8, Sk 22, Sk 26

¹⁵⁴ Ačkoli v Písmu není žádná konkrétní zmínka o Pavlově smrti, je všeobecně přijímán názor, že byl Pavel císařem Nerem odsouzen a sťat. Je tím naznačeno, že osud největšího prvokřesťanského zvěstovatele zcela ustupuje do pozadí, za obsahem jeho zvěsti. NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha 1992, str. 604, heslo: Pavel.

proto nemusí jít o přejmenování v pravém smyslu slova, neboť u židů žijících v diaspoře bylo obvyklé, že používali dvě jména. Jedno tradiční- hebrejské, v tomto případě Saul a druhé občanské, Pavel (latinsky Paulus). K tomuto názoru by odkazovala také zvukomalebná podoba jména, která byla u dvojích jmen častá. Jméno Saul lze vyložit jako „Vyžádaný“¹⁵⁵, důležité je zde zmínit, že toto jméno nosil také první izraelský král, který stejně jako Pavel pocházel z pokolení Benjamín. Mezi oběma nositeli tohoto jména jsou některé podobnosti. Král Saul byl vyžádaný lidem a Bohem víceméně trpěn. Kvůli vzrůstající moci nebyl schopen ctít Hospodina a plně k němu přilnout a upadal až do modloslužeb¹⁵⁶. Saul-Pavel s vidinou toho, že se zalíbí veleknězi (získá tak lepší postavení), chtěl pronásledovat křesťany a vyhladit je, čímž se sice z pohledu židovství projevila jeho pravověrnost, ale pro křesťana je jeho touha nemyslitelná. Jméno Pavel je vykládáno jako „Malý“. Došlo-li k přejmenování samotným Pavlem, je možné, že tímto jménem poukazuje na svou malost, která mu však nebrání ve velké snaze o šíření křesťanství. Pokud toto jméno používal od narození jako jméno občanské, přikláním se spíše k názoru, že bylo vybráno právě kvůli zvukové podobnosti a Pavel toto jméno začal používat více právě při jeho misijních cestách k pohanům. U Pavla tedy mohlo jít o přijetí jména jako důkazu jeho obrácení v Krista, ale v Písmu je toto jméno používáno spíše až ve spojení s misijními cestami¹⁵⁷. Ačkoliv bylo setkání s Kristem pro Saula obrovskou životní zkušeností a dospěl v jednom okamžiku k naprosto opačnému názoru, než jaký měl do té doby, nové jméno začal používat až po naplnění Duchem svatým, o němž je zmínka ve Sk13. Otázkou tedy zůstává, zda bylo u Pavla nového jména používáno až po jeho celkovém, bezmezném přijetí Krista. Při jeho setkání se s Ježíšem u Damašku totiž mohl dojít k obrácení, ale možná šlo o obrat ze strachu a až na první misijní cestě si Pavel mohl uvědomit velikost Krista a smysluplnost své snahy o šíření této zvěsti. Ať už k používání nového jména došlo za jakýchkoliv skutečností, pro čtenáře Nového zákona je na první pohled jasné, že Saul je žid, cílevědomý, toužící po realizaci své pravdy a Pavel je cílevědomý křesťan, který ve jménu Krista a nové pravdy nastavuje vlastní život a nebojí se ho pro novou pravdu i položit.

¹⁵⁵ HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, str. 436.

¹⁵⁶ 1Sam 13

¹⁵⁷ Ve Sk 9 došlo k Saulovu obrácení, ale jména Pavel je používáno až od Sk 13, 9 „*V tu chvíli Saul, kterému říkali Pavel, byl naplněn Duchem svatým...*“

6. Závěr

Ukázalo se, že přejmenování v Písmu nemá pokaždé stejný důvod ani důsledky. Problematika přejmenování je velmi složitá a je potřeba dávat pozor na rozdíly, které jsou jasně popsány v předešlých kapitolách. Potvrdilo se, že síla jména byla v biblické době opravdu obrovská a také se potvrdilo to, že každé přejmenování s sebou přineslo určitou změnu v životě přejmenovaného. Ve shrnutí cílů budu uvádět hlavně příběhy, v kterých je akt přejmenování uveden jednoznačně.

V předložené práci byly řešeny tři hlavní otázky, které byly vyřešeny takto:

- Proč došlo k přejmenování?

Tento problém se dá shrnout zcela jednoduše. V práci je totiž dokázáno, že přejmenování většinou nastalo proto, aby se zdůraznila osobní zralost, nebo nezralost přejmenovaného, nebo aby došlo k podpoření, nebo potlačení moci přejmenovaného. Eva, Abraham a Sára jsou typickým příkladem toho, že u nich k přejmenování došlo kvůli osobnímu přerodu, kvůli duchovní zralosti, díky které mohli vnímat Hospodina nezkresleně. Izrael a Petr dokonce došli k přejmenování skrze dotyk s Bohem, Jákob s Hospodinem bojoval a obstál a Petr byl obdařen duchovním dotykem Božím při svém vyznání Krista jako Mesiáše. Josef, Jójakím a Sidkijáš byli přejmenováni cizími panovníky, nejspíš kvůli touze po částečném přivlastnění si přejmenovaného, k potlačení jejich moci, nebo kvůli touze po přivlastnění si jejich moci (Josef). Zajímavý je také příběh Benjamína, který byl pojmenován a přejmenován téměř v jednom okamžiku. Otec nechtěl, aby byl život jeho syna poznamenán negativním jménem, vyřčeným při umírání matky, a proto mu jménem dává nadějně vyhlídky k lepšímu životu.

- Kdo přejmenovával?

Člověka může přejmenovat Bůh, který mu tím naznačuje jeho další životní cestu. Bohem byl přejmenován Abraham, Sára, Izrael a Petr. Dále může přejmenovat jiný člověk. Josefa, Jójakíma a Sidkijáše pojmenoval cizí panovník. Evu přejmenoval Adam, Benjamína přejmenoval vlastní otec, Jozueho Mojžíš, Noemi a nejspíš i Pavel se přejmenovali sami. Odpověď na tuto otázku tedy není jednoznačná, ale částečně souvisí s otázkou předešlou i

následující, protože ten, kdo přejmenovává, má budoucí osud přejmenovaného ve svých rukou.

- Jaký vliv mělo přejmenování?

Přejmenování má na člověka vliv buď pozitivní, nebo spíše neutrální. Pozitivní vliv mělo přejmenování na Evu, Abrahama, Sáru, Jákoba a Petra. V příběhu Benjamína, Josefa a Pavla je vliv přejmenování spíše neutrální. Není tam popsána žádná zlomová situace, která v jejich životech po tomto aktu nastala. Negativně je přejmenování vnímáno u Jójakíma a Sidkijáše a podle mého názoru i u Noemi, která tímto způsobem reagovala na své životní utrpení.

I když se na žádnou otázku nedá odpovědět zcela jednoznačně, objevují se v přejmenování podobné rysy a s odkazem na zkoumané příběhy se dá říci, že přejmenováním člověk doopravdy dosáhne nějaké životní změny, zvratu. Přejmenování je také nutné vnímat jako šifru pro čtenáře, protože se i známý biblický text v tomto kontextu dostane do zcela nového světla.

Summary

The name, something so usual and needful for us. Today it is modish matter, but was it still the same throughout history?

In the ancient world, the name was regarded differently from nowadays. Its dimension was more mystical and it was considered an inseparable part of a man's personality. In biblical times, people stressed the role of names much more.

There are many types of names. Today we choose one according to attraction or strangeness, but in the biblical world, the giving of a name had some deeper implication.

In this work I advance step by step from common to more complicated. From the power of name to the power of renaming. This phenomenon is present throughout the Bible and stresses the undeniable power of naming. This work is mainly focused on this biblical phenomenon and it tries to cover the whole field of renaming with complexity and coherence. In biblical stories the act of renaming is sometimes absolutely clear, but sometimes it is draped with eeriness.

The main questions I observe in this work are: How does changing his name influence the man? Who gives to the man a new name? And why does someone give to someone else a new name?

It turns out that the reasons and results of renaming in Bible are not consistent. The renaming problem is very complicated and it is very important to have regard for the differences, which are described in this work. It is confirmed that the name had a really huge power in the biblical world. And also that the change of the name brought a variance to the life of the renamed.

By no question is there a single valued answer, but there are very similar lines in renaming. And according to the stories surveyed, it is possible to say, that the renamed man gets some change in his life or revision of his life. Renaming is like a cipher for the reader, because in the context of renaming, well-known biblical stories are read in a quite new light.

7. Seznam použité literatury

PRAMENY

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, Ekumenický překlad, Praha, 2001, ISBN 80-85810-29-8

Biblia Hebraica Stuttgartensia, Stuttgart, 1990, ISBN 3-438-05219-9

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

BENEŠ Jiří, Nevydané poznámky k přednáškám.

CULLMANN Oscar, Christologie Nového zákona, záznam z přednášek z let 1943/4, Praha, 1976

DREIFUSS Gustav a RIEMEROVÁ Judith, Abraham- člověk a symbol, Praha, 2006, ISBN 80-85880-47-4

DUBINOVÁ Terezie, Ženy v Bibli, ženy dnes, Praha, 2008, ISBN 978-80-86889-69-6

KUBÁČKOVI Vladimír a Jindřiška, Znamení smlouvy: zamyšlení nad knihou Genesis, Praha 1983

MANN Thomas, Josef a bratři jeho I., Praha, 1959

TRILLING Wolfgang, Hledání historického Ježíše, Praha, 1993, ISBN 80-7021-132-6

Výklady ke Starému zákonu. 1. Zákon. Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Praha, 1991, ISBN 80-7017—408-0

WIESEL Elie, Příběhy o důvěře: eseje o velkých postavách židovské tradice, Praha, 2001, ISBN 80-7178-468-0

ŽÁK Vladislav, Na počátku: výklad knihy Genesis, Praha, 1990, ISBN 80-85013-10-X

ENCYKLOPEDIE A SLOVNÍKY

ANDERSON A.A., Word Biblical Commentary - 2 Samuel, USA, 1986, ISBN 0-8499-0210-X

Biblická konkordance k textu Kralické Bible, Liberec, 1933, ISBN 80-900881-9-8

DOUGLAS J.D., Nový biblický slovník, Praha, 1992, ISBN 80-900881-1-2

FREEDMAN David Noel, The Anchor Bible Dictionary: Volume 2, New York, 1992, ISBN 0-385-19360-2

HELLER Jan, Výkladový slovník biblických jmen, Praha, 2003, ISBN 80-7172-865-9

LURKER Manfred, Slovník symbolů, Praha, 2005, ISBN 80-242-1558-8

NOVOTNÝ Adolf, Biblický slovník, Praha, 1992, ISBN 80-900881-1-2

PÍPAL Blahoslav, Hebrejsko- český slovník ke Starému zákonu, Praha, 2006, ISBN 80-7071-029-8

8. Seznam příloh

Příloha č. 1: Jákob-Izrael, kapitoly 32-50 (tabulka), str 62.

Příloha č. 1: Jákob-Izrael, kapitoly 32-50 (tabulka)

Při zběžném čtení není zcela patrné, že by mezi texty pojmenovávajícími praotce jménem Jákob, nebo jménem Izrael, byl podstatný rozdíl. Lze ale předpokládat, že výraz Izrael označuje člověka kvalitativně proměněného, kdežto výraz Jákob člověka přirozeného, tělesného. Podrobné prozkoumávání těchto textů však není předmětem této diplomové práce.

	Jákob	Jákob-Izrael	Izrael
32.kap Zápas s Bohem	32,30 ptal se na Boží jméno 32,31 nazval místo Peniel	32,29: Nebudou tě už nazývat Jákob, nýbrž Izrael	
33.kap Setkání s Ezauem	33,17 rozchod s Ezauem, pojmenoval Sukot 33,18 přišel do Šekemu		
34.kap Dína a Šekem	34,1 Dína, kterou Jákobovi porodila Lea 34,5 Slyšel o poskvrnění dcery, mlčel 34,19 Mládenec si oblíbil Jákobovu dceru		
35.kap Cestou do Chebrónu	35,1 Řekl Bůh...udělej oltář 35,2-8 Řekl, zbavte se cizích bohů, očistěte se 35,9 Ukázal se Bůh opět J. a požehnal mu 35,14 postavil posvátný sloup 35,15 místo nazval Bét-el 35,20 postavil pamětní sloup nad hrobem Ráchel 35,27 přišel ke svému otci Izákovi 35,28 pochoval otce spolu s Ezauem 37,2 rodopis Jákobův	35,10 nebudeš zván Jákob, tvé jméno bude Izrael 35,22 I. se doslechl o Rúbenovi a Bilze, J. synů bylo 12	35,21 táhl dál, postavil stan u Migdal-ederu
37.kap Josef a jeho bratři	37,34 roztrhl své roucho, truchlil pro syna		37,3 miloval Josefa nejvíce, udělal mu pestrou sukni
42.kap bratři v Egyptě	42,1 viděl, že v Egyptě prodávají obilí 42,4 Josefova bratra Benjamína s nimi neposlal		42,5 Izraelovi synové přišli nakoupit obilí
43.kap přípravy na cestu			43,6 proč jste jednali tak bezohledně 43,8 na otce Izraele se obrátil Juda 43,11 spolu s Benjamínem poslal vzácnosti země
45.kap smíření bratrů	45,27 okřál duch jejich otce Jákoba		45,21 Izraelovi synové tak učinili 45,28 zvolal: Můj syn Josef žije
46.kap setkání s Josefem	46,27 všech duší domu Jákobova bylo 70	46,2 řekl Bůh Izraelovi: "Jákobe! Jákobe!"	46,1 vydal se na cestu se vším, co měl
47.kap setkání s faraonem	47,7 požehnal faraonovi 47,28 žil v Egyptě 17let		47,27 usadil se v Gošenu 47,29 den smrti, nepohřbívej mě v Egyptě 47,31 přísahaj mi
48.kap požehnání		48,2 oznámili Jákobovi, Izrael Se vzchopil	48,8 pohleděl na Josefovi syny 48,10 špatně viděl 48,21 Bůh vás přivede zpět do země vašich otců
49.kap závěť	49,1 povolal své syny 49,33 když dokončil příkazy, zesnul	49,2 slyšte, synové Jákobovi, slyšte Izraele	
50.kap pohřeb	50,24 Bůh Abrahama, Izáka a Jákoba		50,2-3 balzamovali ho 40 dní 50,25 zapřísáhl syny Izraelovy